

Met

WOORDEN IN DE WEER

in de goede richting

Praktijkonderzoek in het kader van de opleiding Master SEN

Student: Elly Bosscha

Studentnummer: 2177359

Leerroute: FDSD0202220

Jaar: mei 2012

Begeleid door: drs. Astrid Müller

Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg Tilburg

Voorwoord

Vorig jaar, tijdens het eerste jaar van de opleiding tot dyslexiespecialist, is het onderdeel woordenschatonderwijs aan bod gekomen. Het taalonderwijs heeft altijd al mijn interesse gehad en door de studie ben ik me meer gaan verdiepen in het onderdeel woordenschatonderwijs. De manier waarop leerlingen woorden verwerven en de rol die goed onderwijs en dus de leerkracht hierbij speelt, vind ik erg interessant. Ik ben nog enthousiaster geraakt over het onderwerp tijdens het lezen van het boek *Met Woorden in de Weer* van D. van den Nulft en M. Verhallen (2007). Dit is een reden waarom ik heb besloten om als onderwerp voor het praktijkonderzoek het woordenschatonderwijs te kiezen. Een tweede reden hiervoor is, dat er op de basisschool waar ik werk en waar ik het onderzoek heb gedaan, binnen het taalbeleid geen duidelijke rol is voor het onderdeel woordenschat. Daarnaast ben ik er achter gekomen dat ik zelf in het taalonderwijs in mijn groep meer aandacht zou moeten besteden aan de woordenschataanpak. In het boek *Met Woorden in de Weer* wordt ingezet op een doelgerichte en systematische didactiek van het woordenschatonderwijs. Door mij hierin te verdiepen en dit te delen met collega's denk ik dat het woordenschatonderwijs op de onderzoeksschool een goede impuls kan krijgen, wat het taalonderwijs en daarmee de leerlingen ten goede kan komen.

Er is een aantal mensen dat ik graag wil bedanken.

Allereerst wil ik Marchien Loerts bedanken voor de praktische informatie en zinvolle begeleiding die ik van haar heb gekregen tijdens de bijeenkomsten waarin we zijn voorbereid op het maken van het praktijkonderzoek. Astrid Müller bedank ik voor de positieve en intensieve begeleiding tijdens het werken aan het praktijkonderzoek in het afgelopen jaar. Het doen van onderzoek en het maken van het onderzoeksverslag in de afgelopen maanden heeft veel energie, stress en tijd gekost. Mede door de steun, het enthousiasme en de kritische, maar stimulerende feedback van Astrid heb ik het onderzoek kunnen afronden en heb ik me kunnen verdiepen in het onderwerp woordenschat met als positief resultaat dit praktijkonderzoek.

Ook wil ik mijn critical friends bedanken, met name Silvia Monden. Hun eerlijke, kritische en soms relativerende feedback hebben mijn onderzoek mede in de goede richting gestuurd. Als laatste wil ik de directie en collega's van de onderzoeksschool bedanken. Zij hebben er, door hun enthousiaste medewerking, voor gezorgd dat ik dit onderzoek heb kunnen doen en dat ik het tot een goed einde heb kunnen brengen.

Zonder de energie, tijd en steun van al deze mensen had ik dit onderzoek niet kunnen afronden op de manier waarop ik dat nu gedaan heb. Dank daarvoor.

Elly Bosscha

Inhoudsopgave

- 1.1 De leervragen
- 1.2 Het onderzoeksverslag
- 2. Probleemstelling**
 - 2.1 Huidige situatie
 - 2.2 Wenselijke situatie
 - 2.3 Hoofdvraag
 - 2.4 Deelvragen
 - 2.5 Aanpak van het onderzoek
 - 2.6 Onderzoeksplanning
- 3. Verantwoording van de probleemstelling**
 - 3.1 Probleemstelling
 - 3.2 Operationalisering
 - 3.3 Nieuwswaarde
 - 3.4 Theoretische relevantie
 - 3.5 Praktische relevantie
 - 3.6 Optimale opbrengst
- 4. Achtergronden en theoretisch kader van woordenschataanpak**
 - 4.1 Onderzoeksfunctie en onderzoeksstrategie
 - 4.2 Domeinafbakening en primaire doelgroep
 - 4.2.1 Domeinafbakening
 - 4.2.2 Doelgroep
 - 4.3 Definiëring belangrijke termen en begrippen
 - 4.3.1 Kerndoel 12
 - 4.3.2 Woordenschatverwerving: de bodem onder woordenschatdidactiek
 - 4.3.3 Woordenschatdidactiek – 5 kernpunten
 - 4.3.4 Woordenschatdidactiek – didactisch model: de viertakt
 - 4.4 Toelichting op keuzes en vooronderstellingen
 - 4.5 Theorie in relatie tot de onderzoeksvraag
 - 4.6 Inclusie
 - 4.6.1 Inclusie in het algemeen
 - 4.6.2 Inclusie in relatie tot de praktijk
 - 4.6.3 Inclusie in relatie tot de onderzoeksvraag
- 5. De methode van onderzoek**
 - 5.1 De onderzoeksvraag en deelvragen
 - 5.1.1 De onderzoeksvraag
 - 5.1.2 De deelvragen
 - 5.2 De onderzoeksmethoden
 - 5.2.1 De profieltest en woordenparaplu
 - 5.2.2 Het interview
 - 5.2.3 De observatie
 - 5.2.4 De documentanalyse
 - 5.3 De onderzoeksresultaten met betrekking tot deelvraag 1
 - 5.3.1 Resultaten van de profieltesten en woordenparaplu's
 - 5.3.1.1 Scores profieltesten
 - 5.3.1.2 Woordenparaplu's
 - 5.3.2 Resultaten van de interviews
 - 5.3.2.1 Interview met de leerkracht van groep 1/2
 - 5.3.2.2 Interview met de leerkracht van groep 3
 - 5.3.2.3 Interview met leerkracht 1 van groep 4/5
 - 5.3.2.4 Interview met de Intern Begeleider

- 5.3.3 Observatie woordenschatles in groep 3
- 5.4 De onderzoeksresultaten met betrekking tot deelvraag 2
 - 5.4.1 Resultaten van de documentanalyse
 - 5.4.1.1 Kerndoel 12 in de methode Leeslijn
 - 5.4.1.2 Kerndoel 12 in de methode Taalverhaal Taal
 - 5.4.1.3 Kerndoel 12 in de observatie van de woordenschatles in groep 3
 - 5.4.1.4 Kerndoel 12 in het interview met de leerkracht van groep 3
- 5.5 De onderzoeksresultaten met betrekking tot deelvraag 3
 - 5.5.1 Resultaten van de documentanalyse
- 5.6 De onderzoeksresultaten met betrekking tot deelvraag 4
 - 5.6.1 Resultaten van de documentanalyse
- 5.7 De interpretatie van de onderzoeksresultaten
 - 5.7.1 Betrouwbaarheid
 - 5.7.2 Validiteit

6. De conclusies

- 6.1 Conclusie deelvraag 1
- 6.2 Conclusie deelvraag 2
- 6.3 Conclusie deelvraag 3
- 6.4 Conclusie deelvraag 4
- 6.5 Conclusie probleemstelling
 - De huidige woordenschataanpak in groep 3
 - De inzet van de methodiek Met Woorden in de Weer
 - De wenselijke situatie
 - De onderzoekstriade

7 Discussie en reflectie

- 7.1 Discussie onderzoek
 - 7.1.1 Aanpak probleemstelling
 - 7.1.2 Uitvoerbaarheid
 - 7.1.3 Acceptatie
 - 7.1.4 Effectiviteit
 - 7.1.5 Tevredenheid over de aanpak
- 7.2 Reflectie op eigen leerproces
 - 7.2.1 Reflectie op het doen van onderzoek

Samenvatting

Literatuurlijst

Bijlagen

- Bijlage 1 Uitwerking kerndoel 12, gericht op groep 3/4
- Bijlage 2a Profieltest
- Bijlage 2b Woordenparaplu
- Bijlage 3 Vragenlijst woordenschatonderwijs
 - a Interview leerkracht groep 1/2
 - b Interview leerkracht groep 3
 - c Interview leerkracht groep 4/5
 - d Interview Intern Begeleider
- Bijlage 4 Kijkwijzer les woordenschat groep 3

1 Inleiding

In dit praktijkonderzoek wordt onderzocht wat de toegevoegde waarde is van de inzet van de methodiek Met woorden in de weer¹ tijdens de woordenschataanpak in groep 3 van de onderzoeksschool.

Ik heb gekozen voor dit onderwerp, omdat ik vind dat deze methodiek, die inzet op intensief en systematisch woordenschatonderwijs, kan bijdragen aan de woordenschatontwikkeling van de leerlingen in groep 3, met als uiteindelijk doel deze aanpak op school te kunnen introduceren en implementeren om de woordenschat van de kinderen op een effectieve manier te vergroten.

1.1 De leervragen

Voordat ik ben begonnen met het uitvoeren van het onderzoek en het maken van dit onderzoeksverslag, heb ik verschillende leervragen gesteld:

- Hoe formuleer ik een heldere, compacte probleemstelling met deelvragen die de hoofdvraag kunnen beantwoorden, zodat hetgeen ik wil onderzoeken duidelijk naar voren komt?
- Waaraan moet een gedegen onderzoek voldoen?
- Hoe voer ik een praktijkonderzoek uit?
- Hoe kom ik aan de antwoorden op de deelvragen?
- Waar vind ik de juiste literatuur?
- Hoe pas ik methodetriangulatie toe?
- Hoe werk ik de gegevens die ik verkregen heb uit de vragenlijsten, interviews, observatie en documentanalyse goed en overzichtelijk uit?
- Hoe geef ik literatuurverwijzingen aan?
- Is het onderzoek op de manier zoals ik het ga uitvoeren valide en betrouwbaar?

Door het doen van onderzoek, door middel van de informatie die ik heb gekregen via de bijeenkomsten en door het uitwisselen van ervaringen met mijn critical friends, zijn de leervragen beantwoord. In de verschillende hoofdstukken van dit onderzoeksverslag zijn de antwoorden verwerkt.

1.2 Het onderzoeksverslag

In het onderzoeksverslag komen verschillende zaken aan bod.

In hoofdstuk 2 wordt de probleemstelling aangegeven. Er wordt inzicht gegeven in de huidige situatie omtrent de woordenschataanpak in groep 3 en er wordt aangegeven hoe de wenselijke situatie er uit zou kunnen zien. Er zijn deelvragen opgesteld waarop door onderzoek antwoorden worden gegeven.

In het 3^e hoofdstuk worden de belangrijkste termen uit de probleemstelling uitgelegd, om een beter beeld te krijgen van wat er exact bedoeld wordt in de onderzoeksvraag. Daarnaast wordt de theoretische en praktische relevantie van dit onderzoek aangegeven.

In hoofdstuk 4 wordt beschreven wat de achtergronden zijn vanuit de literatuur betreffende de probleemstelling. De doelgroepen worden genoemd en belangrijke termen en begrippen rond woordenschatonderwijs worden beschreven. Ook wordt er een paragraaf gewijd aan het onderwerp inclusie.

In het 5^e hoofdstuk worden de onderzoeksvraag en de deelvragen herhaald en wordt uitgelegd welke onderzoeksmethoden zijn gebruikt. Daarnaast zijn de onderzoeksresultaten

¹ Nulft, D. van den & Verhallen, M. (2007)

te lezen, die zijn samengevat na uitvoering van het onderzoek. Als laatste worden in dit hoofdstuk de betrouwbaarheid, validiteit en methodetriangulatie van het onderzoek kort beschreven.

In hoofdstuk 6 zijn er conclusies getrokken naar aanleiding van de onderzoeksresultaten op de deelvragen. De antwoorden op de deelvragen vormen samen het antwoord op de onderzoeksvraag. In dit hoofdstuk komt ook de onderzoekstriade aan de orde.

In het laatste hoofdstuk wordt er gereflecteerd op zowel het onderzoek als op het leerproces van mij als onderzoeker tijdens het onderzoek.

Het onderzoeksverslag wordt afgesloten met een samenvatting van het hele onderzoek, een literatuurlijst en bijlagen.

2. Probleemstelling

2.1 Huidige situatie

In groep 3 van de onderzoeksschool, een reguliere basisschool, wordt aanvankelijk leesonderwijs gegeven volgens de methode Leeslijn², daarnaast wordt vanaf januari gewerkt met de methode Taalverhaal Taal³.

In de eerste vijf maanden van het schooljaar wordt er niet systematisch aan woordenschatverrijking gewerkt. Bij het werken uit de methode Taalverhaal Taal komt woordenschatonderwijs wel aan de orde, maar blijft het vaak beperkt tot het doen van oefeningen met woorden die bij een verhaal uit de taalmethode horen en het toetsen van de woordenschat per lesblok. Met deze aanpak ben ik als leerkracht van groep 3 niet tevreden. Ten eerste omdat er in de eerste helft van het jaar in groep 3 te weinig aan woordenschatonderwijs wordt gedaan, mede omdat de gebruikte handleiding van de methode, voornamelijk gericht op aanvankelijk leesonderwijs, hierin geen richtlijnen geeft. Ten tweede, omdat ik vind dat de onderwerpen waarop het woordenschatonderwijs vanuit de methode Taalverhaal Taal is gebaseerd, teveel vastliggen en door de methode worden bepaald. Ten derde, omdat ik denk dat het woordenschatonderwijs veel interactiever gegeven kan worden, bij meerdere vakken, waarbij de inbreng van de leerlingen vergroot kan worden. In de huidige situatie wordt er op de onderzoeksschool in geen enkele groep de toets CITO Woordenschat⁴ afgenomen. Ook dit is een punt van aandacht.

2.2 Wenselijke situatie

Waar ik naar toe wil werken is een situatie waarin in groep 3, maar ook in de groepen 1 tot en met 8, woordenschatonderwijs niet beperkt blijft tot het aanleren van woorden uit een taalles, maar waarbij elke willekeurige les of klassenactiviteit tot een rijke woordleersituatie kan worden gemaakt. Een situatie waarbij de woordkennis van de leerlingen wordt ontwikkeld door verschillende vakken heen en waarin de leerlingen worden betrokken bij het opbouwen van hun woordenschat. Bijvoorbeeld door het gebruik van motiverende en actuele onderwerpen en stimulerende oefeningen, waarbij de leerlingen actief zelf luisterend, lezend, pratend en schrijvend woorden leren gebruiken.

2.3 Hoofdvraag

Wat is de toegevoegde waarde van de inzet van de methodiek Met Woorden in de Weer⁵ tijdens de woordenschataanpak in groep 3 van de onderzoeksschool?

2.4 Deelvragen

- Hoe geven de collega's van groep 1/2, 3 en 4 vorm aan het woordenschatonderwijs in hun groep en hoe ervaren zij dit?
- Hoe komt de inhoud van kerndoel 12 met betrekking tot woordenschatonderwijs tot zijn recht in de huidige woordenschataanpak in groep 3?
- Wat zegt de literatuur over een effectieve en geïntegreerde aanpak van woordenschatonderwijs?
- Hoe kan de aanpak van de methodiek Met Woorden in de Weer effectief worden geïntegreerd in de methoden Leeslijn en Taalverhaal Taal, zodat het leerproces en het resultaat van het woordenschatonderwijs verbeterd worden?

² Baar, K.. de (2004)

³ Brijker, M. (2004)

⁴ Toetsen omvang van de woordenschat en diepte van de woordkennis

⁵ Nulft, D. van den & Verhallen, M. (2007)

2.5 Aanpak van het onderzoek

In mijn onderzoek wil ik mij richten op de volgende punten:

- Interviewen van de collega's van de groepen 1/2, 3 en 4 over hun aanpak en wensen met betrekking tot woordenschatonderwijs. Door naast de leerkracht van groep 3 ook de leerkrachten van de groep voorafgaand aan groep 3 en de groep volgend op groep 3 te bevragen, krijgt het onderzoek een bredere basis.
- Onderzoeken wat kerndoel 12⁶ aangeeft met betrekking tot een effectieve inhoud en aanpak van het woordenschatonderwijs.
- Onderzoeken van literatuur met betrekking tot effectief woordenschatonderwijs.
- Onderzoeken van de gebruikte methoden Leeslijn⁷ en Taalverhaal Taal⁸ en de te integreren methodiek Met Woorden in de Weer⁹ wat betreft aanpak en effect van woordenschatonderwijs.

2.6 Onderzoeksplanning

20-12-2011	Leer- en onderzoeksbegeleiding Begeleidend docent: drs. Astrid Müller – alle bijeenkomsten Bijeenkomst 1 – H2 en H3 concept
januari/februari 2012	Onderzoek methoden, literatuurstudie
06-03-2012	Leer- en onderzoeksbegeleiding Bijeenkomst 2 – H2, 3 en H4 concept
maart/april 2012	Literatuurstudie, vragenlijsten, interviews leerkrachten groep 1-4, observatie les groep 3
05-04-2012	Leer- en onderzoeksbegeleiding Bijeenkomst 3 – H4 en H5 concept
24-04-2012	Leer- en onderzoeksbegeleiding Telefonisch overleg – H5 en H6 concept
09-05-2012	Leer- en onderzoeksbegeleiding Telefonisch overleg – H5 en H6
15-05-2012	Inleveren concept praktijkonderzoek
22-05-2012	Leer- en onderzoeksbegeleiding individueel
29-05-2012	Inleveren definitieve versie praktijkonderzoek

⁶ www.tule.slo.nl

⁷ Baar, K. de (2004)

⁸ Brijker, M. (2004)

⁹ Nulft, D. van den & Verhallen, M. (2007)

3. Verantwoording van de probleemstelling

3.1 Probleemstelling

Wat is de **toegevoegde waarde** van de **inzet** van de **methodiek Met Woorden in de Weer**¹⁰ tijdens de **woordenschataanpak** in **groep 3** van de **onderzoeksschool**?

3.2 Operationalisering

***Toegevoegde waarde**

Meerwaarde die de aanpak volgens de methodiek Met Woorden in de Weer kan hebben voor het woordenschatonderwijs, waardoor dat minder geïsoleerd en meer geïntegreerd wordt gegeven, waarbij de leerlingen zelf een actieve rol hebben en er meer aan netwerkopbouw wordt gedaan dan in de huidige woordenschataanpak.

***Inzet**

Het actief gebruiken en integreren van de methodiek Met Woorden in de Weer in de huidige didactiek, zodat de resultaten van het woordenschatonderwijs verbeteren en het leer- en ontwikkelingsproces van de leerlingen op taalgebied een impuls krijgt.

***Methodiek Met Woorden in de Weer**

In de methodiek Met Woorden in de Weer presenteren Dirkje van den Nulft en Marianne Verhallen een nieuwe aanpak voor intensieve woordenschatuitbreiding in de klas. Een geïntegreerde aanpak waarbij het systematisch uitleggen en gebruiken van woorden als een rode draad door alle vakken, klassen en leerjaren heen loopt.

***Woordenschataanpak**

In de basisschoolperiode breiden leerlingen hun woordenschat spontaan en gestuurd uit. Inzetten op een intensieve en systematische aanpak van woordenschatonderwijs is van cruciaal belang, omdat leerlingen daardoor:

- hun eigen ideeën en denkprocessen beter kunnen verwoorden
- de lessen woordelijk kunnen volgen en minder woorden tegenkomen die ze niet begrijpen
- de leerstof, die verpakt is in woorden, veel beter tot zich kunnen nemen.

Een sterke basiswoordenschat is een belangrijke voorwaarde voor schoolsucces.

***Groep 3 van de onderzoeksschool**

De onderzoeksschool is een basisschool met 7 groepen en 185 leerlingen, die 23 jaar geleden is gevestigd in een toen nieuwe woonwijk. Het is een witte school. In groep 3 zitten 25 leerlingen: 10 jongens en 15 meisjes. Bij alle leerlingen van groep 3 wordt thuis Nederlands gesproken.

Er werken 2 leerkrachten parttime.

Er wordt nu twaalf jaar gewerkt met de leesmethode Leeslijn¹¹ en zeven jaar met de taalmethode Taalverhaal Taal¹². Op de Cito¹³ DMT¹⁴ M3 (kaart 1 en 2) waren de scores: 28% D of E en 72% A, B of C. Bij de Cito Spelling¹⁵ M3 waren de scores: 8 % D of E en 92% A, B of C.

¹⁰Nulft, D. van den & Verhallen, M. (2007)

¹¹Baar, K. de (2004)

¹²Brijker, M. (2004)

¹³Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling

¹⁴Drie-Minuten-Toets, toetsen technische leesvaardigheid

¹⁵Toetsen spellingvaardigheid

3.3 Nieuwswaarde

De nieuwswaarde van dit onderzoek voor de school is, dat niet alleen het woordenschatonderwijs in groep 3 op een meer effectieve en geïntegreerde manier gegeven gaat worden, maar dat er een nieuwe aanpak voor intensieve en geïntegreerde woordenschatuitbreiding volgt door de hele school. Hierdoor kan de woordenschatdidactiek in alle groepen een nieuwe impuls krijgen en zal het woordenschatonderwijs actiever worden beleefd door zowel leerkrachten als leerlingen, met als uiteindelijk doel woordenschatuitbreiding bij de leerlingen en de verbetering van de resultaten van de leerlingen op taalgebied.

3.4 Theoretische relevantie

Woordkennis is een voorwaarde voor schoolsucces, daarom hoort woordenschatonderwijs hoge prioriteit te hebben. Minder effectieve bestaande didactiek moet worden verrijkt en uitgebreid.

Als leerlingen woorden niet snappen, heeft dat een negatief effect op hun leerprestaties; het wordt voor hen steeds moeilijker om in (abstracte) contexten precies te begrijpen waar het om gaat. Om de verschillende onderdelen van woordenschatonderwijs goed toe te passen in de praktijk is een heldere, samenhangende structuur en een duidelijke, geïntegreerde aanpak nodig. Hierbij loopt het systematisch uitleggen en gebruiken van woorden als een rode draad door alle vakken, klassen en leerjaren. Ook is het van belang te weten hoe de woordenschatontwikkeling bij leerlingen verloopt. (Nulft, D., van den & Verhallen, M., 2007). Met deze kennis als achtergrond is de probleemstelling van dit onderzoek duidelijk gegrond.

3.5 Praktische relevantie

Met de uitkomsten van dit onderzoek worden in eerste instantie de leerkrachten en leerlingen van groep 3 van de onderzoeksschool geholpen in het geven, respectievelijk ontvangen van effectief en geïntegreerd woordenschatonderwijs. Daarnaast kunnen de leerkrachten van groep 3 het belang en het plezier van deze aanpak van woordenschatonderwijs doorgeven aan hun collega's, zodat in alle groepen deze vorm van onderwijs aan bod komt. Tenslotte kan er beleid worden gemaakt voor woordenschatonderwijs, waarbij duidelijk wordt gefocust op de didactiek, de geïntegreerde aanpak, de actieve rol van de leerlingen en de verbetering van het leerrendement op taalgebied.

3.6 Optimale opbrengst

Na de afronding van dit onderzoek wordt er in groep 3 en in de andere groepen van de onderzoeksschool door de leerkrachten op een enthousiaste manier woordenschatonderwijs gegeven. Dit is gebaseerd op de effectieve en geïntegreerde aanpak volgens de methodiek Met Woorden in de Weer¹⁶, waar zowel de leerkrachten als de leerlingen veel baat bij hebben en die in een beleidsplan wordt vastgelegd. Tevens zal er gekeken worden naar een optimale manier van toetsen van het onderdeel woordenschatonderwijs, zodat het effect ervan in het taalonderwijs kan worden gemeten.

¹⁶ Nulft, D. van den & Verhallen, M. (2007)

4. Achtergronden en theoretisch kader van woordenschataanpak

In dit hoofdstuk wordt beschreven wat de achtergronden zijn vanuit de literatuur betreffende mijn onderzoeksvraag: Wat is de toegevoegde waarde van de inzet van de methodiek Met Woorden in de Weer¹⁷ in de woordenschataanpak in groep 3 van de onderzoeksschool?

4.1 Onderzoeksfunctie en onderzoeksstrategie

In dit onderzoek wil ik de huidige aanpak van het woordenschatonderwijs in groep 3 onderzoeken. Van daaruit wil ik het belang aangeven van het integreren van de aanpak van de methodiek Met Woorden in de Weer in de methode Taalverhaal Taal¹⁸. Deze integratie kan het woordenschatonderwijs een goede impuls geven en daarmee het taalonderwijs verbeteren. De onderzoeksstrategie is een actieonderzoek. Een actieonderzoek is een strategie voor het systematisch onderzoeken van de eigen praktijksituatie door de direct betrokkenen, met de uitdrukkelijke bedoeling de kwaliteit van het handelen in die situatie te verbeteren vanuit een meer gefundeerd inzicht in de situatie (Kelchtermans, 2001).

4.2 Domeinafbakening en primaire doelgroep

4.2.1 Domeinafbakening

Dit onderzoek is gericht op het verbeteren van het woordenschatonderwijs in groep 3 door het inzetten van de methodiek Met Woorden in de Weer. Sinds zeven jaar wordt in groep 3 vanaf februari tot en met eind groep 8 de taalmethode Taalverhaal Taal gebruikt, met een woordenschatlijn waarin systematisch gewerkt wordt aan woordenschatontwikkeling.

4.2.2 Doelgroep

In dit onderzoek spelen de volgende doelgroepen een rol: de leerlingen en de leerkrachten van groep 3. Andere betrokkenen bij het onderzoek zijn: de leerkracht van groep 1/2, de leerkrachten van groep 4/5 en de Intern Begeleider van groep 3.

Leerlingen groep 3

In groep 3 zitten 25 leerlingen: 10 jongens en 15 meisjes. Ze hebben de Nederlandse nationaliteit en Nederlands als thuistaal. De leerlingen komen over het algemeen uit gemiddelde sociaal economische milieus.¹⁹ Van 1 jongen die in een pleeggezin opgroeit is weinig bekend over zijn achtergrond.

Op de AVI²⁰ die eind januari is afgenomen werden de volgende instructieniveaus behaald: 6 x Start, 8 x M3, 4 x E3, 4 x M4, 2 x E4 en 1 x E5. Op de CITO²¹ DMT²² M3 kaart 1 en 2 waren de scores als volgt verdeeld: 16% E, 12 % D, 32% C, 8 % B en 32% A. Bij de CITO Spelling²³ M3 Start + V2 werden de volgende scores behaald: geen E, 8 % D, 36 % C, 40% B en 16% A.

De toets CITO Woordenschat²⁴ wordt op school niet afgenomen.

Leerkrachten groep 3

Groep 3 heeft 2 parttime vrouwelijke leerkrachten in de leeftijdsgroep van 45 tot 55 jaar. Eén leerkracht geeft les op maandag, woensdag en donderdag, de andere leerkracht staat op

¹⁷ Nulft, D., van den & Verhallen, M., 2007

¹⁸ Brijker, M., 2004

¹⁹ Gezinnen met een modaal inkomen of hoger

²⁰ Analyse van Individualiseringsnormen, toetsen technische leesvaardigheid

²¹ Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling

²² Drie-Minuten-Toets, toetsen technische leesvaardigheid

²³ Toetsen spellingvaardigheid

²⁴ Toetsen omvang woordenschat en diepte woordkennis

dinsdag en vrijdagochtend voor de groep. Beide leerkrachten hebben tussen 14 en 24 jaar ervaring in het basisonderwijs en geven nu een aantal jaren samen les in groep 3. Er wordt regelmatig structureel overleg gepleegd en de samenwerking wordt door beide leerkrachten als positief ervaren.

Leerkracht groep 1/2

Er zijn 2 parallelgroepen 1/2. De groep 1/2 van de collega, die bij het onderzoek betrokken wordt, heeft 2 parttime vrouwelijke leerkrachten in de leeftijdsgroep van 25 tot 35 jaar. De leerkracht die meewerkt aan dit onderzoek heeft 12 jaar onderwijservaring, waarvan een aantal jaren in de kleuterbouw. Dit leerjaar wordt er voor het eerst gewerkt met de methodiek Onderbouwd²⁵. Verder wordt er thematisch onderwijs gegeven en werken de leerlingen van groep 2 uit de methode Leeslijn²⁶. De leerkrachten van de 2 parallelgroepen 1/2 hebben wekelijks structureel werkoverleg.

Leerkrachten groep 4

De leerkrachten van groep 4 hebben een combinatiegroep 4 /5 en vallen in de leeftijdsgroep van 25 tot 35 jaar. Ze hebben beide tussen 10 en 15 jaar onderwijservaring. Eén leerkracht werkt op maandag, dinsdag en woensdag, de andere leerkracht heeft de andere 2 dagen de groep. Er wordt gewerkt met de methoden Taalverhaal²⁷, Leesestafette²⁸ en Tekst Verwerken²⁹.

Intern Begeleider

Op de school waar dit onderzoek wordt gedaan werken 2 intern begeleiders. De intern begeleider die groep 3 begeleidt bij zorgleerlingen is bij dit onderzoek betrokken. Zij zit in de leeftijdsgroep van 25 tot 35 jaar en staat, naast haar werk als intern begeleider, 2 dagen voor de combinatiegroep 5/6.

4.3 Definiëring belangrijke termen en begrippen

Om een goed beeld te kunnen krijgen van effectief woordenschatonderwijs en de meerwaarde die de methodiek Met Woorden in de Weer³⁰ hieraan kan leveren, is het belangrijk om bepaalde termen en begrippen rond woordenschatonderwijs helder te hebben. In de komende paragrafen zal hiervan een korte beschrijving gegeven worden.

4.3.1 Kerndoel 12³¹ Taalbeschouwing waaronder strategieën:

De inhoud van kerndoel 12 is als volgt: De leerlingen verwerven een adequate woordenschat en strategieën voor het begrijpen van voor hen onbekende woorden. Onder woordenschat vallen ook begrippen die het leerlingen mogelijk maken over taal te denken en te spreken.

In de toelichting en verantwoording van dit kerndoel wordt vermeld dat het erom gaat, dat leerlingen:

- een ruime receptieve en productieve woordkennis verwerven;
- strategieën verwerven om de betekenis van woorden af te leiden uit de context;
- strategieën verwerven om de betekenis van woorden te onthouden;
- reflecteren op hun eigen woordenschatontwikkeling

²⁵ Groot, S. (z.j.)

²⁶ Baar, K.. de (2004)

²⁷ Brijker, M. (2004)

²⁸ Koekebacker, E. (z.j.)

²⁹ Ahlers, L. & Kooijman, H. (z.j.)

³⁰ Nulft, D. van den & Verhallen, M. (2007)

³¹ www.tule.slo.nl

Een ruime woordenschat is belangrijk voor alle taalvaardigheden. Binnen woordenschat wordt ook metatalige begripsvorming onderscheiden. Hierbij gaat het om het leren hanteren van begrippen die het mogelijk maken over taal te denken en te spreken en die nodig zijn bij het onderwijs in mondelinge en schriftelijke vaardigheden.

In bijlage 1 staat een overzicht met de uitwerking van kerndoel 12³², gericht op groep 3/4.

4.3.2 Woordenschatverwerving: de bodem onder woordenschatdidactiek

Het onderwerp woordenschat is de afgelopen jaren stevig op de kaart en de agenda van het basisonderwijs komen te staan. Onderzoekers, materiaal- en methodeontwikkelaars, opleiders en leerkrachten weten en ervaren dat woordenschat voor alle leerlingen een noodzakelijke voorwaarde is voor een succesvolle taalontwikkeling en daarmee ook voor een succesvolle schoolloopbaan. Taal, cognitieve ontwikkeling en leren zijn immers sterk met elkaar verbonden.

Er kan niet genoeg benadrukt worden, hoe belangrijk het is dat leerlingen op de basisschool veel woorden kennen. Een grote woordenschat maakt het makkelijker om nieuwe woorden te leren door deze te horen gebruiken door de leerkracht tijdens instructie of deze te lezen in een tekst. Een kleinere woordenschat heeft grote gevolgen voor het zins- en tekstbegrip van taalzwakke leerlingen in midden- en bovenbouw. Ze zijn vaak niet in staat de benodigde kennis en informatie uit aangeboden teksten of instructie op te nemen, omdat ze niet genoeg woorden in de teksten kennen van waaruit ze de betekenis van onbekende woorden af kunnen leiden: het leerproces stopt, de leerlingen haken af.

De afgelopen twintig jaar zijn nationaal en internationaal deskundigen zich gaan bezighouden met het wat en hoe rondom woordenschatverwerving en woordenschatonderwijs. In het Nederlandse basisonderwijs zijn er inmiddels methoden en werkwijzen beschikbaar die het domein woordenschat de plaats en tijd geven die nodig is voor alle leerlingen, maar zeker voor taalzwakke leerlingen³³.

Rondom woordenschatverwerving- en ontwikkeling is een aantal leidende principes, of uitgangspunten te onderscheiden. Termen die voor de drie principes worden gebruikt, zijn: labelen, categoriseren en netwerkopbouw³⁴.

1 *Labelen*: In de eerste twee levensjaren fungeren woorden eigenlijk als woordkaartjes die op dingen en acties om kinderen heen geplakt zijn. Kinderen zijn nu volop aan het labelen; ze ervaren met al hun zintuigen allerlei aspecten van hun wereld en de taalgebruikers om hen heen geven aan welke woordvormen daarbij horen.

2 *Categoriseren*: Doordat kinderen vanaf 2 jaar meer en meer ervaring opdoen met een groter wordende wereld, wordt het belang van die eerste specifieke, individuele context minder. Ze leren abstraheren: ze komen steeds vaker 'bekende' woorden in verschillende contexten tegen waardoor ze hypothesen gaan vormen over de grenzen van woordbetekenissen. In deze fase verschuift het accent van het vinden van de labels, de naamkaartjes voor hun specifieke, individuele wereld, naar het onderzoeken en achterhalen van gemeenschappelijkheid in betekenis: er vormen zich concepten.

3 *Netwerkopbouw* en het *mentale lexicon*: Met een sterk groeiende woordenschat neemt bij jonge kinderen ook het aantal concepten toe, en kennis over deze concepten binnen scenario's. In feite vindt er nu al verdieping van de woordenschat plaats; er komen namelijk ook relaties in beeld tussen concepten uit verschillende scenario's, uit verschillende gebeurtenisschema's. De derde fase, met het principe van netwerkopbouw, is hiermee aangebroken. De woordenschat van kinderen ontwikkelt zich nu naar wat we het mentale lexicon noemen.

³² www.tule.slo.nl

³³ Strating, H. (2009)

³⁴ Vergelijk Aitchison (2002), Elbers en Van Loon-Vervoorn (2000), Nelson (1996), Verhallen en Verhallen (1994)

In onderzoek naar het mentale lexicon hanteert men vaak het door Collins & Loftus (1975) geïntroduceerde netwerkmodel als metafoor om de opbouw en organisatie van dat mentale lexicon weer te geven. In dat model vormen woorden de knopen, en verbindingen tussen de knopen representeren relaties tussen woorden. In de knopen zit informatie over de betekenisopbouw van het woord, de semantische inhoud ervan. De relaties plaatsen woorden bijvoorbeeld in een taxonomisch verband (warm-koud), een thematisch verband (vork-mes-lepel), of sociolinguistisch verband (gaaf-vet-strak), maar ook in een fonologisch(tak-zak) of een morfologisch (kleurloos-geurloos) verband. Wanneer nieuwe knopen toegevoegd worden vindt er groei, verbreding van de woordenschat plaats. Wanneer er nieuwe relaties gelegd worden tussen al aanwezige knopen in het netwerk of tussen bestaande en nieuwe elementen, is er sprake van verdieping van het totale netwerk; de individuele elementen raken steeds meer ingebed in netwerken van relaties.

4.3.3 Woordenschatdidactiek – 5 kernpunten³⁵

Uit de wetenschappelijke literatuur komen vijf kernpunten naar voren die fundamenteel zijn voor de lespraktijk en samen de basis vormen voor het woordenschatonderwijs. Het gaat hier niet alleen om grondslagen voor verbetering van de leerresultaten, maar tegelijkertijd om risicofactoren als het onderwijs eraan voorbij gaat.

1. Woordenschatverwerving is cumulatief. Hoe groter de woordenschat, des te makkelijker is het om meer woorden erbij te leren. Op elk nieuw woord kun je weer met andere woorden voortbouwen. Leerkrachten moeten leerlingen een basis geven om systematisch en continu hun woordenschat met nieuwe woorden uit te breiden; het aanhaken van nieuwe woorden aan een zich gestaag uitbreidend netwerk.
2. Woordenschatuitbreiding is onlosmakelijk verbonden met kennisopbouw. Mensen met een grote en rijke woordenschat kennen veel betekenissen en kunnen niet alleen beter en preciezer communiceren, maar ook beter denken over allerlei aspecten van de wereld om hen heen. Woordenschatopbouw valt samen met de verwerving en de opslag van kennis: hiermee komt woorden leren in het hart van onderwijs te staan.
3. Leerlingen bouwen de kennis van achterliggende woordbetekenissen geleidelijk op. Een woord leer je niet in één klap en een woord kennen is geen alles of niets kwestie. Er zijn allerlei gradaties van kennis van een woord.
4. In onderwijssituaties is vooral diepe woordkennis vereist. Van het herkennen van een woord en zijn concrete betekenisaspecten wordt er toegewerkt naar de diepere en meer abstracte betekenisinvulling van woorden. Naast de opbouw van een brede woordenschat moet dus ook diepe woordenschatverwerving in de lessen veel aandacht krijgen.
5. Verschillen in woordenschat tussen individuele leerlingen in dezelfde klas kunnen heel groot zijn. Leerlingen komen de school binnen met zeer diverse taalervaringen. Ook met betrekking tot de kwaliteit van de woordkennis zijn er grote verschillen.

Er is een aantal fundamentele principes dat woordenschatverwerving en woordenschatonderwijs gemakkelijk maakt en een oplossing kan bieden voor de enorme aantallen te leren woorden en daarmee de aangrijpingspunten vormt voor succes:

- Leerlingen beschikken over een groot vermogen om woorden te leren: de hele dag door leren ze al pratend en luisterend woorden en betekenissen en breiden zo hun woordkennis uit.
- Bij woordenschat is er geen precieze dwingende volgorde van aanleren: er hoeft geen rekening gehouden te worden met een vaste volgorde, want woorden kunnen in principe door elkaar geleerd worden
- In het onderwijs zijn het de leerkrachten die het verschil maken: leerkrachten blijken goed in staat om routines te ontwikkelen om effectief aan de slag te gaan: verbetering van leerkrachtvaardigheden zal direct leiden tot een grotere leeropbrengst bij leerlingen.

³⁵ Verhallen, M. (2009) *Meer en beter woorden leren*

4.3.4 Woordenschatdidactiek – didactisch model: de viertakt³⁶

Er zijn vier stappen die de leerkracht moet nemen om leerlingen de woorden goed te laten leren. Deze viertakt is een didactische structuur, maar kan ook praktisch worden gezien als de opeenvolging van mentale handelingen die de leerlingen uitvoeren. De stappen zijn:

1. voorbereiden, 2. semantiseren, 3. consolideren en 4. controleren.

1. Bij voorbereiden wordt een context opgeroepen voor de aan te leren woorden en betekenissen. Leerlingen worden betrokken gemaakt. De leerkracht activeert een deel van de woordenschat van de leerlingen, om de nieuwe woorden bij aan te haken.
2. Semantiseren is het verhelderen van de betekenis van het woord. In de aanpak *Met Woorden in de Weer* zijn de effectieve kenmerken van een goede instructie praktisch vertaald naar het inzetten van de vier zogenoemde uitjes.
Het uitje van uitbreiden zorgt voor context en clustering: meerdere woorden worden bij elkaar aangeboden in een logische betekenisstructuur: bij briesje horen wind, storm, orkaan.
Het uitje van uitleggen staat voor het geven van een korte kindvriendelijke betekenisomschrijving.
Het uitje van uitbeelden is belangrijk om leerlingen een beeld te geven van de betekenis van de aan te leren woorden. Dit kan plaatsvinden met voorwerpen, plaatjes of door iets voor te doen.
Het vierde uitje is voor de leerlingen: uitproberen. Ze krijgen zo de gelegenheid om basiskennis op te bouwen, deze kennis actief te verwerken en de woorden beter te begrijpen en te onthouden door bijvoorbeeld webbing³⁷ en mapping³⁸. Een voorbeeld van webbing is het woordweb, als voorbeelden voor maps zijn er de kast, de parachute, de woordspin en de woordtrap.
3. Consolideren: om te zorgen dat leerlingen de woorden onthouden, moeten aangeboden woorden veel en veelzijdig worden herhaald. Het consolideren kan en moet gevarieerd en speels zijn. Het is belangrijk dat leerlingen enthousiast raken voor het leren van de woorden.
4. Uiteindelijk gaat het consolideren over in het controleren, de laatste stap van de viertakt. Er wordt nagegaan in hoeverre de leerlingen de woorden kennen. Hierbij is het schema van Beck, McKeown & Kucan (2002) handzaam. Zij spreken van vier niveaus van woordkennis van oppervlakkig tot diep: 1. Kent het woord niet, 2. Heeft het woord gezien of gehoord, 3. (Her)kent het woord in een bepaalde context, 4. Kent het woord goed, kan het woord verklaren en gebruiken.

De vier stappen van de viertakt zijn apart beschreven, maar in de praktijk lopen de verschillende fasen bijna altijd in elkaar over. De viertakt is geen methode, maar een didactisch model, dat de leerkracht houvast geeft.

4.4 Toelichting op keuzes en vooronderstellingen

In de vorige paragraaf zijn enkele theoretische achtergronden uitgelicht. Deze theoretische kaders maken deel uit van het onderzoek naar een zo goed mogelijke aanpak van het woordenschatonderwijs op de onderzoeksschool.

De in paragraaf 4.3.3 genoemde 5 kernpunten van de woordenschatdidactiek vormen een basis voor een goede woordenschataanpak. Hierbij gaat het om het verwerven en het aanleren van woorden. Er wordt duidelijk gemaakt dat bij voortbouwen op deze kernpunten de leerresultaten zullen verbeteren; als men eraan voorbij gaat, zijn het tegelijkertijd risicofactoren.³⁹

³⁶ Nulft, D. van den & Verhallen, M. (2009). *Met Woorden in de Weer*

³⁷ Het werken met grafische modellen, zoals een woordweb

³⁸ Het systematisch vergelijken van termen in verschillende schema's

³⁹ Verhallen, M. (2009) *Meer en beter woorden leren*

Het genoemde viertakmodel met de vier uitjes is onmisbaar bij een effectieve woordenschat-aanpak. Het is een geïntegreerde aanpak, waarbij het systematisch uitleggen en gebruiken van woorden als een rode draad door alle vakken en jaargroepen loopt.

4.5 Theorie in relatie tot de onderzoeksvraag

Wanneer de leerkrachten en directie van de onderzoeksschool :

- beter bekend zijn met bovenstaande didactische kernpunten en modellen,
 - er de meerwaarde van inzien,
 - er enthousiast over worden,
 - er binnen het woordenschatonderwijs in alle groepen gebruik van gaan maken, zal dat een efficiënte impuls kunnen opleveren voor het taalonderwijs en zal dat de leerresultaten op meerdere gebieden kunnen verbeteren.
- Voor groep 3 zal dat betekenen dat er niet alleen tijdens de taallessen, maar vanaf het begin van het schooljaar tijdens verschillende lessen en activiteiten aandacht wordt besteed aan woordenschatonderwijs. Dit zal op een systematische en enthousiasmerende manier gebeuren, waarbij de leerlingen een actieve rol hebben.

4.6 Inclusie

4.6.1 Inclusie in het algemeen⁴⁰

Bij inclusie staat de leerling centraal: wat kan en wil de leerling leren en hoe kan het curriculum daarop aansluiten? Bij daadwerkelijk inclusief onderwijs gaat het erom een onderwijssysteem te ontwikkelen dat in staat is alle leerlingen adequaat onderwijs te bieden in dezelfde omgeving. Dus ongeacht hun sekse, hun sociaal-culturele achtergrond, hun intellectuele vermogen en ongeacht hun lichamelijke of zintuiglijke beperkingen. De school hanteert dus een curriculum dat de maat is van de leerling, waarbij het vanzelfsprekend is dat leerlingen verschillen. Al het onderwijzende personeel moet kunnen omgaan met de verschillende onderwijsbehoeften van de leerlingen.

Vanuit de gedachte van inclusief onderwijs is zeker ook de aandacht voor het leerplan op het niveau van het individu van groot belang. Inclusief onderwijs vraagt in veel gevallen om meer persoonlijke keuzes in doelen, inhouden en trajecten van leren.

Belangrijke aandachtspunten op schoolniveau:

Welke visie hebben scholen en leerkrachten ten opzichte van de integratie van leerlingen met speciale onderwijsbehoeften in het reguliere basisonderwijs, hoe besteden scholen de leerling-gebonden financiering, hoe denkt men over deskundigheid, de plek in de school, samenwerking met ouders en de rol van de directie?

Op het niveau van het onderwijs in de groep zijn de volgende aandachtspunten van belang:

Visie en rol van de leerkracht, benodigde deskundigheid, samenwerking met ouders, lesdoelen, lesinhouden, didactiek, materialen/bronnen, onderwijstijd, groeperingvormen, handelingsplannen, leerlingvolgsystemen en sociale integratie en participatie.

4.6.2 Inclusie in relatie tot de praktijk

Op de school waar dit onderzoek wordt gedaan, is nog geen sprake van inclusie, maar er is zeker aandacht voor passend onderwijs. Dit komt naar voren in:

- *regelmatige, gestructureerde zorgteam- en leerling-besprekingen,
- *eigen leerlijnen voor leerlingen die E scores behalen bij toetsen van CITO⁴¹,
- *mogelijkheid tot versneld leren en verdiepende lesstof voor leerlingen die uitdaging nodig hebben,
- *zorg voor rugzakleerlingen
- *aanpassingen voor dyslectische leerlingen

⁴⁰ Leeuwen, A. B. van (2007) *Tussen apart en samen*

⁴¹ Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling

*aandacht voor hoogbegaafde leerlingen.

Er is extra zorg voor leerlingen met een gedragsstoornis, zoals Attention Deficit Hyperactivity Disorder of een aan autisme verwante stoornis. Er wordt geprobeerd om deze leerlingen zo goed en zo lang mogelijk te begeleiden in onze reguliere onderwijsvorm. Hierbij is er contact met ambulant begeleiders en psychologen. Als blijkt dat de school toch niet die zorg kan bieden die een bepaalde leerling nodig heeft, kan ook gekozen worden voor doorverwijzen naar een school voor speciaal basisonderwijs of naar een clusterschool. Dit gaat natuurlijk altijd in overleg met alle betrokkenen, waarbij het welbevinden van het kind, alsmede het goed kunnen functioneren van de medeleerlingen en de leerkracht voorop staan.

Dyslectische leerlingen worden in alle groepen opgevangen. Zij krijgen aanpassingen op het gebied van instructie, leerlijn, hulpmaterialen, en dergelijke, afhankelijk van hun zelfstandigheid, aard van de dyslexie en welbevinden. Sommige leerlingen gaan buiten school naar een dyslexiespecialist.

Dit jaar wordt er een dagdeel Remedial Teaching gegeven, maar in verband met bezuinigingen is dat vanaf volgend jaar niet meer het geval. Het wel of niet kunnen bieden van zorg aan alle leerlingen is niet alleen een kwestie van er als team achterstaan en alles willen en kunnen doen wat mogelijk is. Het valt en staat ook met het wel of niet krijgen van financiële ondersteuning.

4.6.3 Inclusie in relatie tot de onderzoeksvraag

Zoals in bovenstaande paragraaf wordt geschetst, worden leerlingen met dyslexie op de basisschool waar dit onderzoek plaats vindt, zo goed mogelijk opgevangen en begeleid met betrekking tot hun onderwijsbehoeften in het kader van passend onderwijs.

De Stichting Dyslexie Nederland definieert dyslexie als: Een stoornis die gekenmerkt wordt door een hardnekkig probleem met het aanleren en/of het vlot toepassen van het lezen en/of het spellen op woordniveau. In relatie tot de onderzoeksvraag kan daar het volgende over gezegd worden:

- Dyslexie kan invloed hebben op woordenschatverwerving en tekstbegrip
- Omgekeerd kunnen woordenschatverwerving en tekstbegrip ook invloed hebben op dyslexie.

In het Protocol Leesproblemen en Dyslexie voor gr 1-4⁴² wordt gesteld dat zwakke lezers en dyslectici over het algemeen een kleinere woordenschat hebben, waardoor het proces van woordherkenning moeizamer verloopt en ze teksten over het algemeen fragmentarisch begrijpen. Hierbij begint de dyslectische leerling dus al met een achterstand wat woordenschat betreft. Er wordt ook gesteld dat onder invloed van het leren lezen de snelheid van het vergroten van de woordenschat tijdelijk afneemt, doordat de eerste teksten die leerlingen lezen uit hele eenvoudige woordjes bestaan, die minder toevoegen aan de woordenschat. De snelheid van het verwerven van woorden neemt daarna normaliter bij goede lezers enorm toe, door het lezen van verhalen en boeken. Bij de dyslectici zal de woordenschat minder toenemen, omdat zij vaak langere tijd teksten lezen met eenvoudige woorden en ook omdat ze vaak minder gemotiveerd zijn om moeilijke verhalen en boeken te lezen.

Van den Branden geeft in zijn artikel Woordenschatonderwijs in een schooltaalbeleid⁴³ aan, dat het begrijpen van teksten belemmerd wordt door een gebrekkige woordkennis, omdat woordkennis het schakelstuk vormt tussen decodeerprocessen en begripsstrategieën. In datzelfde artikel wordt Bus (2005) aangehaald, die stelt dat leerlingen met een grote woordenschat het lezen eerder en beter onder de knie krijgen dan kinderen met een

⁴² Wentink, H. & Verhoeven, L. (2001)

⁴³ Branden, K. van den (z.j.) *Tijdschrift Taal*, 2 (4)

beperkte woordenschat. Bekendheid met het woord ondersteunt de correcte verklanking van de letters en het vinden van het juiste klankpatroon.

In dit geval kan de betere woordenschatverwerving dus ook een positieve invloed hebben op het leren lezen van een dyslecticus. De dyslectische leerling kan in dit geval de dyslexie compenseren met een goede woordenschat.

Uit bovengenoemde voorbeelden blijkt hoe belangrijk goed woordenschatonderwijs is.

5. De methode van onderzoek

In dit hoofdstuk wordt een beschrijving gegeven van de uitvoering van het onderzoek: de verzameling en analyse van de gegevens en de resultaten van het onderzoek.

5.1 De onderzoeksvraag en deelvragen

5.1.1 De onderzoeksvraag

Wat is de toegevoegde waarde van de inzet van de methodiek Met Woorden in de Weer⁴⁴ tijdens de woordenschataanpak in groep 3 van de onderzoeksschool?

5.1.2 De deelvragen

1) Hoe geven collega's van groep 1/2, 3 en 4 vorm aan het woordenschatonderwijs in hun groep en hoe ervaren zij dit?

Benodigde informatie wordt verkregen via:

- Profieltest⁴⁵ en Woordenparaplu⁴⁶ (N=4)
- Een interview met de leerkrachten van groep 1/2, 3 en 4 (N=4)
- Een observatie van een woordenschatles in groep 3

2) Hoe komt de inhoud van kerndoel 12⁴⁷ met betrekking tot woordenschatonderwijs tot zijn recht in de huidige woordenschataanpak in groep 3?

Benodigde informatie wordt verkregen via:

- Documentanalyse
- Een observatie van een woordenschatles in groep 3
- Een interview met de leerkracht van groep 3 (N=1)

3) Wat zegt de literatuur over een effectieve en geïntegreerde aanpak van woordenschatonderwijs?

Benodigde informatie wordt verkregen via:

- Documentanalyse

4) Hoe kan de aanpak van de methodiek Met Woorden in de Weer effectief worden geïntegreerd in de methoden Leeslijn en Taalverhaal, zodat het leerproces en het resultaat van het woordenschatonderwijs verbeterd worden?

Benodigde informatie wordt verkregen via:

- Documentanalyse

5.2 De onderzoeksmethoden

5.2.1 De profieltest en woordenparaplu

Om de persoonlijke beginsituatie wat betreft woordenschatonderwijs van de leerkrachten van groep 1 – 4 vast te stellen is hen gevraagd een profieltest en een woordenparaplu in te vullen.

De profieltest bestaat uit 6 vragen met betrekking tot het geven van woordenschatonderwijs, waarbij de vragen beantwoord worden door middel van het omcirkelen van 1 van de 3 keuzemogelijkheden: a) nee, dat doe ik niet vaak, b) dat doe ik gemiddeld 1 keer per week, of c) ja, dat doe ik vaak. Als de antwoorden zijn gegeven, kunnen er met behulp van een tabel punten worden toegekend, waarna de beginsituatie kan worden afgelezen.

Door middel van het invullen van de woordenparaplu kunnen de leerkrachten aangeven wat volgens hen belangrijk is bij woordenschatonderwijs. Zo kan vlot inzage worden verkregen in wat de leerkracht verstaat onder en ervaart bij het geven van woordenschatonderwijs.

⁴⁴ Nulft, D. van den & Verhallen, M. (2007)

⁴⁵ Nulft, D. van den & Verhallen, M. (2009) *Met Woorden in de Weer*

⁴⁶ Duerings, J., Linden, B. van der, Schuurs, U. & Strating, H. (2011)

⁴⁷ www.tule.slo.nl

De profieltest en de items van de woordenparaplu zijn na te lezen in bijlage 2a en 2b.

5.2.2 Het interview

In dit onderzoek wordt de onderzoeksmethode interview gehanteerd. Er zijn interviews afgenomen met de leerkrachten van de groepen 1/2, 3 en 4, om een goed beeld te krijgen van de aanpak en wensen van de leerkrachten met betrekking tot woordenschatonderwijs, van de plaats die woordenschatonderwijs op dit moment heeft en hoe er in de toekomst vorm gegeven kan worden aan het woordenschatonderwijs op de onderzoeksschool. De interviews zijn gestructureerd; de vragen zijn vooraf opgesteld en iedere ondervraagde krijgt dezelfde vragen voorgelegd, zodat het interview zo objectief mogelijk is en de verkregen gegevens vergelijkbaar zijn.⁴⁸ De vragen van het interview zijn voor een deel verkregen uit het oplossingsgerichte model de Zevenstappendans⁴⁹. De interviews zijn afgenomen in de lokalen van de betreffende leerkrachten.

De samenvatting van de interviews is na te lezen in bijlage 3.

5.2.3 De observatie

Er is een observatie uitgevoerd in groep 3 tijdens een woordenschatles uit de methode Taalverhaal Taal⁵⁰.

Er is gekozen voor het uitvoeren van een observatie in deze groep, omdat de onderzoeksvraag specifiek op groep 3 betrekking heeft. Er is geobserveerd, om de gegevens, die zijn verkregen via de profielschets, de woordenparaplu en het interview met de leerkracht van groep 3, inzichtelijk te krijgen en te controleren in de praktijk. Tijdens de observatie is er gebruik gemaakt van een kijkwijzer. Deze kijkwijzer is samengesteld door de onderzoeker met behulp van de taalmethode Taalverhaal Taal en punten uit de uitwerking van de kerndoelen⁵¹, te lezen in bijlage 1.

De kijkwijzer als analysemiddel van de observatie is na te lezen in bijlage 4.

5.2.4 De documentanalyse

Om antwoord te kunnen geven op enkele deelvragen is er een documentanalyse uitgevoerd. De documentanalyse houdt in dat kerndoel 12 is vergeleken met de woordenschat aanpak in de methoden Leeslijn⁵² en Taalverhaal Taal.

Daarnaast is er gezocht naar een effectieve en geïntegreerde aanpak van woordenschatonderwijs.

Tot slot is onderzocht hoe de aanpak van de methodiek Met Woorden in de Weer⁵³ geïntegreerd kan worden in de methoden Leeslijn en Taalverhaal Taal.

5.3 De onderzoeksresultaten met betrekking tot deelvraag 1

Hoe geven de collega's van groep 1/2, 3 en 4 vorm aan het woordenschatonderwijs in hun groep en hoe ervaren zij dit?

5.3.1. Resultaten van de profieltesten en woordenparaplu's:

De door de leerkrachten van de groepen 1/2, 3 en 4 ingevulde profieltesten en woordenparaplu's staan in bijlage 2a en 2b. Hieronder zijn de scores op de profieltesten en de genoemde punten in de woordenparaplu's kort weergegeven.

5.3.1.1 Scores profieltesten:

⁴⁸ Kallenberg, T. (2007) *Ontwikkeling door Onderzoek*

⁴⁹ Caufmann, L. & Dijk, D.J. van (2009) *Handboek voor oplossingsgericht Werken in hetOnderwijs*

⁵⁰ Brijker, M. (2004)

⁵¹ www.tule.slo.nl

⁵² Baar, K.. (2004)

⁵³ Nulft, D. van den & Verhallen, M. (2007)

De leerkracht van groep 1/2 en 1 leerkracht van groep 4/5 hebben een score tussen 20 en 30. In deze test betekent dat, dat het huidige woordenschatonderwijs dat ze geven kansrijk is en een brede basis vormt om de aanpak te optimaliseren. Ze kunnen de goede zaken vasthouden en de minder effectieve gewoontes ombuigen, zodat hun leerlingen nog meer en beter woorden leren.

Drie leerkrachten, namelijk die van groep 3 en groep 4/5 vallen in de score 10 tot 20. In de test betekent dat, dat zij in hun huidige woordenschatonderwijs een aantal aanknopingspunten voor verbetering hebben en hierop voortbouwend zullen zij het onderwijs daadwerkelijk kunnen verbeteren.

5.3.1.2 Woordenparaplu's:

De woordenparaplu's zijn door de verschillende leerkrachten divers ingevuld:

-De leerkracht van groep 1/2 geeft als aandachtspunten rond haar woordenschatonderwijs aan: taalactiviteiten in de kring en kringgesprek; interactief voorlezen en praatplaten; van tevoren woorden selecteren bij praatplaten en bij het voorlezen; de opdrachtkaarten woordenschat en communicatie van de methodiek Onderbouwd⁵⁴.

-De leerkracht van groep 3 geeft als items rond haar woordenschatonderwijs aan: aanbidding, herhaling en begrip van nieuwe en moeilijke woorden; verschillende vakgebieden; boeken; op papier en bord zetten van woorden, visualiseren; het belang van de leerkracht en schoolbeleid.

- De leerkracht van groep 4 /5, in bijlage 2b genoemd leerkracht 1, geeft als items rond haar woordenschatonderwijs aan dat het voor haar iets nieuws is. Daarnaast noemt ze woordenkennis, thema's en woordrijen oefenen.

-De leerkracht van groep 4 /5, in bijlage 2b genoemd leerkracht 2, geeft als aandachtspunten rond haar woordenschatonderwijs aan: het taalgebruik tijdens de les; de woordenschatuitbreiding in les 1, 3 en 5 van Taalverhaal Taal⁵⁵ en het toepassen van woordanalyse in Taalverhaal Taal, wat de betekenis uitlegt. Ze geeft ook aan dat bij begrijpend lezen de context vaak de betekenis verklaart. Verder noemt ze de uitleg van onbekende woorden bij zaakvakken, bij een spreekbeurt of bij de krantenkring. Volgens haar toetst een deel van taaltoets van Taalverhaal Taal de woordenschat. Verder heeft ze als vraag wat je moet doen wanneer een leerling opvalt of uitvalt bij de woordenschattoets. Tot slot geeft ze aan dat ze het jammer vindt dat op school de landelijke Cito woordenschattoets⁵⁶ niet gebruikt wordt.

5.3.2. Resultaten van de interviews:

De interviews die zijn gehouden met de leerkrachten van de groepen 1/2, 3, 4/5 en de intern begeleider zijn te lezen in bijlage 3. Hieronder volgt van elk interview een samenvatting:

5.3.2.1 Interview met de leerkracht van groep 1 /2:

In het interview geeft de leerkracht aan dat er in haar groep elke dag woordenschatonderwijs wordt gegeven, vooral nu er vanaf dit schooljaar gewerkt wordt met de methodiek Onderbouwd. Daarin vindt ze het onderdeel woordenschat goed aan bod komen middels de kaarten Communicatie en Woordenschat.

Ze geeft aan dat er in de groepen 1 en 2 afspraken zijn gemaakt over het onderdeel woordenschat, onder andere met behulp van de methodiek Onderbouwd.

Ze mist, om optimaal woordenschatonderwijs te kunnen geven, eigenlijk niets, maar als dat wel zo is, kan ze vragen stellen aan de schoollogopediste of zaken op internet opzoeken.

⁵⁴ Groot, S. de (z.j.)

⁵⁵ Brijker, M. (2004)

⁵⁶ Meet de omvang van de woordenschat en de diepte van de woordkennis

Ze vindt het lastig om de passieve woordenschat van kinderen te bepalen. Verder geeft ze aan dat er in een perfecte woordenschatles vooral interactie is met de kinderen, veel uit de kinderen moet komen, veel samen wordt gedaan en wordt overlegd. Liedjes dienen ter ondersteuning van de woordenschat. Haar eigen score wat woordenschatonderwijs betreft is een 8 op een schaal van 1 tot 10. De school staat volgens haar op een 5,5, omdat het bewustzijn in het team, wat het belang van woordenschat betreft, nog mist. Zelf is ze tevreden over het woordenschatonderwijs in haar groep, maar ze geeft aan dat de school, na een jaar werken aan verbetering, op een 6 of hoger uit moet kunnen komen. Een eerste stap op weg naar verbetering zal zijn het werken aan groepsplannen voor begrijpend lezen, wat al in de planning staat. Het begrip viertakt⁵⁷ is haar in eerste instantie onbekend, maar na uitleg kan ze wel inhoud geven aan de termen. Tot slot geeft ze aan dat men bij haar in het lokaal kan zien dat ze met woordenschatonderwijs bezig is.

5.3.2.2. Interview met de leerkracht van groep 3:

In het interview geeft de leerkracht aan dat het woordenschatonderwijs in haar groep en op school beter kan, er moet meer aandacht aan worden besteed. Het woordenschatonderwijs in haar lessen bestaat uit het bespreken van woorden uit een verhaal, uit het stellen van vragen bij taal en bij andere vakgebieden, uit het uitleggen van woordrijen en uit voorlezen. Volgens haar zijn er geen schoolafspraken, maar methodegerelateerde doelen moeten wel behaald worden. Ze vindt dat er in de methode Taalverhaal Taal⁵⁸ veel aandacht is voor woordenschatonderwijs, middels verhalen, suggesties voor woorduitleg en spelletjes met woorden. Ze geeft aan dat er, om optimaal woordenschatonderwijs te kunnen geven, een goede methode nodig is en dat het belangrijk is om zelf een goede woordenschat te hebben. Verder vindt ze dat ze in een perfecte woordenschatles zelf een aantal woorden moet selecteren, uitleggen en checken, de woorden op het bord moet zetten en er de hele week systematisch elke dag aandacht aan moet geven. Haar score wat woordenschatonderwijs betreft op een schaal van 1 tot 10 is een 6 en wat haar betreft scoort de school rond een 5, hoewel ze dat moeilijk in te schatten vindt. Ze denkt, na een jaar werken aan verbetering, zelf op een score van 8 uit te kunnen komen. Een eerste stap op weg naar verbetering is voor haar dat ze de behandelde woorden de hele week op het bord laat staan om ze te kunnen herhalen met de kinderen. Het begrip viertakt is in eerste instantie onbekend voor haar, maar na uitleg kan ze wel inhoud geven aan de termen. Tot slot zegt ze dat men bij haar in het lokaal nog niet kan zien dat ze met woordenschatonderwijs bezig is.

5.3.2.3. Interview met leerkracht 1 van groep 4/5:

In het interview geeft de leerkracht als antwoord op de eerste vragen aan dat de term woordenschatonderwijs nieuw voor haar is en dat ze gemiddeld twee keer per week woordenschatonderwijs geeft in haar groep. Dat doet ze door middel van het bespreken van de spellingwoorden en het maken van zinnen. Ook geeft ze aan dat woordenschatonderwijs vanuit de methode Taalverhaal Taal aan bod komt. Volgens haar zijn er geen schoolafspraken met betrekking tot woordenschatonderwijs. Om optimaal woordenschatonderwijs te kunnen geven, kan ze tips en extra opdrachten gebruiken. Ze geeft aan dat ze tot nu toe geen zaken lastig vindt bij het geven van woordenschatonderwijs. Volgens haar heeft, in een perfecte woordenschatles, iedereen begrepen wat een woord betekent en wordt het woord op meerdere manieren aangeboden.

⁵⁷ Nulft, D. van den & Verhallen, M. (2007)

⁵⁸ Brijker, M. (2004)

Haar score wat woordenschatonderwijs betreft is een 6 op een schaal van 1 tot 10 en ze geeft aan dat de school wat haar betreft ook op een 6 staat. Na een jaar werken aan verbetering, denkt ze dat ze van een 6 op een 8 uit moet kunnen komen.

Als eerste stap op weg naar verbetering, geeft ze aan dat ze meer kennis wil hebben over het onderwerp, wat je er allemaal mee kunt doen en meer ideeën.

Het begrip viertakt⁵⁹ is haar onbekend en tot slot geeft ze aan dat men bij haar in het lokaal kan zien dat ze met woordenschatonderwijs bezig is, omdat de woorden van de woordpakketten in de klas hangen.

5.3.2.4 Interview met de Intern Begeleider:

In het interview geeft de Intern Begeleider aan dat ze het woordenschatonderwijs op school over het algemeen onvoldoende vindt; het komt niet structureel genoeg aan bod. Er zijn winstpunten te behalen, ook gezien het belang ervan voor begrijpend lezen.

Volgens haar zijn er geen schoolafspraken gemaakt over woordenschatonderwijs.

In de methode Taalverhaal Taal zijn structureel lessen waarin woordenschat aan bod komt, maar ze geeft aan dat er geen zicht is op wat de leerkrachten er mee doen in de klas, hoe structureel het aan de orde komt.

Wat de Intern Begeleider betreft scoort de school een 4, gezien op een schaal van 1 tot 10. Na een jaar werken aan verbetering, moet de school volgens haar op een 7 uit kunnen komen, in ieder geval op een voldoende.

Een eerste stap op weg naar verbetering zal zijn het bewust maken van collega's van het belang van woordenschatonderwijs en de positieve gevolgen van goed onderwijs daarin.

Tot slot geeft ze aan dat er in overweging genomen moet worden om de toets Cito Woordenschat⁶⁰ af te nemen, ervaringen van andere scholen kunnen in die overweging meegenomen worden.

5.3.3. Observatie woordenschatles in groep 3:

De kijkwijzer die is ingevuld tijdens de observatie in groep 3 is te lezen in bijlage 4.

Door middel van het invullen van de kijkwijzer is er een analyse gemaakt van de onderdelen van woordenschat die in de les wel of niet aan de orde zijn gekomen. Deze kijkwijzer wordt hier niet verder geanalyseerd en besproken. In hoofdstuk 6 zal de uitkomst van de kijkwijzer in de conclusie worden meegenomen.

5.4 De onderzoeksresultaten met betrekking tot deelvraag 2

Hoe komt de inhoud van kerndoel 12⁶¹ met betrekking tot woordenschatonderwijs tot zijn recht in de huidige woordenschataanpak in groep 3?

5.4.1. Resultaten van de documentanalyse:

In bijlage 1 staat een uitgebreide uitwerking van kerndoel 12, gericht op groep 3/4. Hieronder volgt een korte analyse van de manier waarop kerndoel 12 aan bod komt in de methoden Leeslijn⁶² en Taalverhaal Taal⁶³, die in groep 3 gebruikt worden.

Zoals weergegeven in 4.3.1 staat in kerndoel 12 het volgende:

De leerlingen verwerven een adequate woordenschat en strategieën voor het begrijpen van voor hen onbekende woorden. Onder woordenschat vallen ook begrippen die het leerlingen mogelijk maken over taal te denken en te spreken.

⁵⁹ Nulft, D. van den & Verhallen, M. (2007)

⁶⁰ Meten omvang van de woordenschat en diepte van de woordkennis

⁶¹ www.tule.slo.nl

⁶² Baar, K. de (2004)

⁶³ Brijker, M. (2004)

5.4.1.1. Kerndoel 12⁶⁴ in de methode Leeslijn⁶⁵.

In de gebruikte handleiding van de aanvankelijk leesmethode Leeslijn, komt het onderdeel woordenschatonderwijs summier aan bod. In hoofdstuk 1.2 waarin de uitgangspunten van de methode worden beschreven, worden kerndoelen weergegeven voor onder andere mondeling taalonderwijs en taalbeschouwing.

In hoofdstuk 1.3 dat handelt over taal- en leesontwikkeling staat een alinea over uitbreiding van de woordenschat en tot slot wordt in hoofdstuk 1.6 gesproken over luister- en spreekwoordenschat.

In hoofdstuk 3.2 wordt gewezen op het belang van een optimale leeromgeving zoals verschillende werkvormen en een boeken-, luister-, lees-schrijf- en computerhoek.

5.4.1.2. Kerndoel 12 in de methode Taalverhaal Taal⁶⁶.

In de handleiding van de methode Taalverhaal Taal komen in hoofdstuk 3.1 drie taaldoelen aan bod, te weten:

- de ontwikkeling en uitbreiding van de woordenschat
- geïntegreerde ontwikkeling van mondelinge taalvaardigheid en beginnende geletterdheid
- taalbeschouwing

Voor elk van deze 3 taaldoelen worden verschillende specifieke doelen verwoord in hoofdstuk 3.2 dat handelt over de doelstellingen per leerlijn.

In hoofdstuk 4 rond de uitgangspunten van de methode Taalverhaal Taal staat een gedeelte over woordenschat.

Hierin wordt onder andere aangegeven dat:

- de methode een heldere en sterke woordenschatlijn heeft, waarin systematisch gewerkt wordt aan woordenschatuitbreiding.
- de woorden altijd worden aangeboden in een functionele context van een thema in verhalen of tijdens hoekenwerk.
- Taalverhaal uitgaat van de viertakt van het woordenschatonderwijs.
- er in groep drie 525 doelwoorden aan de orde komen, die expliciet in de lessen worden aangeboden.
- in de lesbeschrijvingen gebruik gemaakt wordt van de drie uitjes: uitleggen, uitbeelden en uitbreiden.
- er in de afsluitende week van elk blok een woordenschattoets wordt afgenomen.
- er gewerkt wordt volgens de principes van sociaal leren, betekenisvol leren en strategisch leren.

Ook geeft de methode voor de kijk- en leeswoorden suggesties voor spelletjes ter consolidatie.

5.4.1.3. Kerndoel 12 in de observatie van de woordenschatles in groep 3.

De kijkwijzer die is ingevuld tijdens de observatie in groep 3 is te lezen in bijlage 4. Hierbij is de betekenis van de + en – als volgt:

++	+	-+	-	--
meestal wel/veel	regelmatig	soms	bijna niet	helemaal niet

Hierna volgen eerst de punten vanuit kerndoel 12, die in de geobserveerde woordenschatles regelmatig of veel zijn geconstateerd:

⁶⁴ www.tule.slo.nl

⁶⁵ Baar, K. de (2004)

⁶⁶ Brijker, M. (2004)

Woordselectie uit de methode	++
Registratie van woorden tijdens de les	+
Viertakt ⁶⁷ fase voorbereiden	+
Viertakt fase semantiseren	++
Uitleggen	++
Afwisseling interactief – individueel	+
Zichtbare betrokkenheid van de kinderen	+

Vervolgens staan hieronder de punten vanuit kerndoel 12⁶⁸, die in de geobserveerde woordenschatles soms, bijna niet of helemaal niet zijn geconstateerd:

Woordselectie door leerkracht	- -
Clustering van woorden	-
Semantische samenhang tussen woorden	-
Viertakt fase consolideren	-+
Viertakt fase controleren	- -
Uitbeelden	-+
Uitbreiden	-+
Uitproberen	-
Afwisseling mondeling – schriftelijk	-+
Differentiatiemogelijkheden	-+
Functioneel materiaalgebruik	-+
Woorden blijven zichtbaar in de klas	-

5.4.1.4. Kerndoel 12 in het interview met de leerkracht van groep 3.

In het interview met de leerkracht van groep 3 komt naar voren dat de leerkracht van mening is dat:

- er meer aandacht moet gaan naar woordenschatonderwijs
- niet alleen tijdens de taallessen, maar ook bij andere vakgebieden het onderdeel woordenschat een belangrijke plaats moet innemen
- de methode Taalverhaal Taal⁶⁹ veel aandacht geeft aan woordenschat, er worden onder andere suggesties gedaan en spelletjes met woorden aangegeven
- een eerste uitleg van de betekenis van woorden door de leerkracht beter is, dan de betekenis eerst aan de kinderen te vragen
- de woorden die behandeld zijn meer zichtbaar moeten zijn in de klas en dat de leerkracht er de hele week elke dag structureel aandacht aan moet geven
- haar score op een schaal van 1 – 10, op dit moment een 6 is. Dit moet volgens haar na een jaar werken aan verbetering een 8 kunnen worden.

5.5 De onderzoeksresultaten met betrekking tot deelvraag 3

Wat zegt de literatuur over een effectieve en geïntegreerde aanpak van woordenschatonderwijs?

5.5.1. Resultaten van de documentanalyse.

In hoofdstuk 4 van dit praktijkonderzoek worden belangrijke termen en begrippen rond woordenschatonderwijs gedefinieerd en uitgelegd. De belangrijkste punten met betrekking

⁶⁷ Dulft, D. van den & Verhallen, M. (2007)

⁶⁸ www.tule.slo.nl

⁶⁹ Brijker, M., 2004

tot een effectieve en geïntegreerde aanpak van woordenschatonderwijs worden hieronder kort samengevat:

Er wordt aangegeven dat men zich steeds meer bewust is van het feit dat woordenschat voor alle leerlingen een noodzakelijke voorwaarde is voor een succesvolle taalontwikkeling en daarmee ook voor een succesvolle schoolloopbaan. Vijf kernpunten, eerder uitgewerkt in paragraaf 4.3.3, die fundamenteel zijn voor de lespraktijk voor verbetering van de leerresultaten zijn⁷⁰:

- 1 Woordenschatverwerving is cumulatief. Hoe groter de woordenschat, des te makkelijker is het om meer woorden erbij te leren.
- 2 Woordenschatuitbreiding is onlosmakelijk verbonden met kennisopbouw.
- 3 Kinderen bouwen de kennis van achterliggende woordbetekenissen geleidelijk op.
- 4 Naast de opbouw van een brede woordenschat moet ook diepe woordenschatverwerving in de lessen veel aandacht krijgen.
- 5 Verschillen in woordenschat tussen individuele kinderen in dezelfde klas kunnen heel groot zijn.

In de woordenschatdidactiek is het didactisch model de viertakt⁷¹ van belang. De viertakt kan worden gezien als een opeenvolging van mentale handelingen die de leerlingen uitvoeren. De stappen zijn:

1. voorbereiden, 2. semantiseren, 3. consolideren en 4. controleren.

Bij het semantiseren kunnen de vier uitjes worden ingezet, te weten: uitbreiden, uitleggen, uitbeelden en uitproberen.

5.6 De onderzoeksresultaten met betrekking tot deelvraag 4

Hoe kan de aanpak van de methodiek Met Woorden in de Weer⁷² effectief worden geïntegreerd in de methoden Leeslijn⁷³ en Taalverhaal Taal⁷⁴, zodat het leerproces en het resultaat van het woordenschatonderwijs verbeterd worden?

5.6.1. Resultaten van de documentanalyse.

In paragraaf 5.4 van dit praktijkonderzoek wordt aangegeven in hoeverre de inhoud van kerndoel 12 met betrekking tot woordenschatonderwijs in de gebruikte methodes Leeslijn en Taalverhaal Taal in mindere en meerdere mate tot zijn recht komt.

In paragraaf 5.5 worden belangrijke punten met betrekking tot een effectieve en geïntegreerde aanpak van woordenschatonderwijs gegeven. Er wordt gesteld dat, bij voortbouwen op de 5 kernpunten, met het genoemde viertaktmodel met de vier uitjes, de leerresultaten zullen verbeteren. Dit past in een geïntegreerde aanpak, waarbij het systematisch uitleggen en gebruiken van woorden als een rode draad door alle vakken en jaargroepen loopt.

In hoofdstuk 6 zal dit in een conclusie worden verwoord, die in grote lijnen aansluit op de hoofdvraag.

5.7 De interpretatie van de onderzoeksresultaten

5.7.1 Betrouwbaarheid

Als het onderzoek herhaald zou worden in dezelfde vorm, met profieltesten, woordenparaplu's, vragenlijsten, interviews en een observatie, zou dat niet hetzelfde resultaat opleveren op grond van onderstaande factoren.

⁷⁰ Verhallen, M. (2009) Meer en beter woorden leren

⁷¹ Nulft, D. van den & Verhallen, M. (2007)

⁷² Nulft, D. van den & Verhallen, M. (2007)

⁷³ Baar, K.. de (2004)

⁷⁴ Brijker, M. (2004)

- Leerkrachten verschillen in de mate waarin ze meer of minder bekend zijn met goed woordenschatonderwijs en dat in de praktijk toepassen
- Leerkrachten zijn door het invullen van de profieltest, de woordenparaplu, de vragenlijsten en door het meewerken aan het interview al aan het denken gezet rond het woordenschatonderwijs en hoe zij dat in praktijk brengen. Ze zijn zich er al meer bewust van geworden.
- Een observatie van een les is een momentopname. In een andere les kunnen andere punten van woordenschatonderwijs meer of minder aan de orde komen.

In het algemeen is het onderzoek betrouwbaar, omdat :

- Er leerkrachten van verschillende groepen van 1 tot en met 4 aan hebben meegewerkt, waardoor de onderzoeksgroep heterogeen is
- De leerkrachten en de Intern Begeleider die aan het onderzoek hebben meegewerkt ieder een groot aantal jaren onderwijservaring hebben
- De profieltesten, woordenparaplu's, vragenlijsten en interviews op verschillende momenten zijn uitgevoerd. De externe factoren waren op ieder moment verschillend, waardoor deze niet van invloed zijn
- De onderzoeker de profieltesten, vragenlijsten, interviews en de observatie zo objectief mogelijk heeft benaderd, door bijvoorbeeld nergens een oordeel aan te koppelen tijdens het uitvoeren.
- Het onderzoek door verschillende critical friends is doorgenomen, met ieder hun eigen kritische blik en mening.

5.7.2 Validiteit

Dit praktijkonderzoek is valide, omdat er methodetriangulatie is toegepast. Vanuit 4 verschillende invalshoeken is er gekeken naar de onderzoeksgegevens: via profieltesten en woordenparaplu's, vragenlijsten, interviews, een observatie en documentanalyse.

Methodetriangulatie:

1. De profieltest komt uit het boek *Met Woorden in de Weer* van D. van den Nulft en M. Verhallen (2007), de woordenparaplu komt uit het boek *Op Woordenjacht* van onder andere J. Duerings (2011). Beide zijn voorgelegd aan 4 leerkrachten.
2. De vragenlijsten van de interviews zijn voor een deel zelf samengesteld en voor een deel verkregen uit het oplossingsgerichte model *De Zevenstappendans* uit het *Handboek voor oplossingsgericht werken in het onderwijs* van onder andere L. Kaufmann (2009). De interviews zijn gehouden met 3 leerkrachten en een Intern Begeleider.
3. De observatie is uitgevoerd met behulp van een kijkwijzer voor woordenschatonderwijs.
4. Bij de documentanalyse is gebruik gemaakt van www.tule.slo.nl, het artikel *Taalbeleid* van H. Strating (2009), de brochure *Meer en beter woorden leren* van M. Verhallen (2009), het boek *Met Woorden in de Weer* van D. van den Nulft en M. Verhallen (2007), het boek *Woordenschat* van H. Huizenga (2005) en de methodes Leeslijn⁷⁵ en Taalverhaal Taal⁷⁶.

⁷⁵ Baar, K.. de (2004)

⁷⁶ Brijker, M. (2004)

6.De conclusies

In dit hoofdstuk worden de conclusies van het onderzoek weergegeven. Dit wordt gedaan aan de hand van de deelvragen. Uiteindelijk zullen de deelvragen samen een antwoord vormen op de hoofdvraag:

Wat is de toegevoegde waarde van de inzet van de methodiek Met Woorden in de Weer⁷⁷ in de woordenschataanpak in groep 3 van de onderzoeksschool?

6.1 Conclusie deelvraag 1: *Hoe geven collega's van groep 1/2, 3 en 4 vorm aan het woordenschatonderwijs in hun groep en hoe ervaren zij dit?*

Naar aanleiding van de profieltesten en woordenparaplu's, ingevuld door de leerkrachten van groep 1/2, 3, 4/5 en de Intern Begeleider en naar aanleiding van de met genoemde leerkrachten en Intern Begeleider gehouden interviews, kan geconcludeerd worden dat :

- de leerkrachten op verschillende manieren inhoud geven aan het woordenschatonderwijs en dat de ene leerkracht er meer mee bezig is dan de andere.
- de manier waarop de leerkrachten vorm geven aan het woordenschatonderwijs vooral gebaseerd is op de manier waarop zij de lessen uit de op school gebruikte methodiek en methodes geven aan hun groep.
- gezien de antwoorden op de schaalvragen, zowel de leerkrachten van groep 3 en 4/5 als de Intern Begeleider vinden dat er geen heldere schoolafspraken zijn op het gebied van woordenschatonderwijs en het toetsen ervan.
- de leerkrachten van groep 3 en 4/5 en de Intern Begeleider van mening zijn dat het werken aan verbetering zinvol zal zijn, zowel voor hun persoonlijke ontwikkeling met betrekking tot het geven van woordenschatonderwijs als voor de visie van de school hieromtrent.

Uit de ingevulde kijkwijzer van de observatie van de woordenschatles blijkt dat de leerkracht van groep 3 veel aandacht geeft aan woordselectie uit de methode, aan de fase van het semantiseren en aan het uitleggen. De registratie van woorden tijdens de les en de fase van het voorbereiden komen regelmatig aan bod, evenals de afwisseling tussen interactieve en individuele werkvormen. Ook weet de leerkracht de leerlingen tijdens deze observatie betrokken te houden bij de les.

De punten die helemaal niet zijn gezien tijdens de observatie en dus verbetering behoeven zijn de inbreng van de leerkracht bij woordselectie en de fase van het controleren. Punten die bijna niet aan de orde kwamen en waar aan gewerkt moet worden zijn de clustering van woorden en het geven van semantische samenhang tussen de woorden. Daarnaast moeten de woorden zichtbaar blijven in de klas, zodat de fase van het consolideren en het uitproberen meer aandacht kunnen krijgen. Als er gewerkt gaat worden aan het verbeteren van bovengenoemde punten, zullen ook de items die tijdens de observatie soms werden gezien meer tot uiting komen. Het gaat hierbij om differentiatie en uitbreiding van activiteiten met de besproken woorden, de afwisseling tussen mondelinge en schriftelijke werkvormen en het functioneel materiaalgebruik.

6.2 Conclusie deelvraag 2: *Hoe komt de inhoud van kerndoel 12⁷⁸ met betrekking tot woordenschatonderwijs tot zijn recht in de huidige woordenschataanpak in groep 3?*

Met betrekking tot deze vraag kan naar aanleiding van documentanalyse, de observatie van een woordenschatles in groep 3 en het interview met de leerkracht van groep 3 het volgende geconcludeerd worden.

Kerndoel 12 komt tijdens de eerste maanden van het leesonderwijs summier tot uiting in de

⁷⁷ Nulft, D. van den & Verhallen, M. (2007)

⁷⁸ www.tule.slo.nl

door de leerkrachten gebruikte handleiding van de leesmethode Leeslijn⁷⁹. De methode Taalverhaal Taal⁸⁰ heeft een heldere en sterke woordenschatlijn, waarbij wordt uitgegaan van de viertakt voorbereiden, semantiseren, consolideren, controleren en de drie uitjes, te weten uitleggen, uitbeelden en uitbreiden.

Gezien deze twee punten kan gesteld worden dat het woordenschatonderwijs naar aanleiding van kerndoel 12⁸¹ te weinig aan bod komt in de eerste 5 maanden in groep 3. Op het moment dat er gewerkt gaat worden met de methode Taalverhaal Taal, is er meer aandacht voor kerndoel 12 en verbetert het woordenschatonderwijs. De toepassing van de viertakt en de drie uitjes komt dan meer tot uiting.

De leerkracht van groep 3 geeft in de vragenlijst zelf aan, meer aandacht te moeten en willen besteden aan goed woordenschatonderwijs, omdat het in de huidige vorm te weinig voldoet aan kerndoel 12.

Tot slot blijkt ook uit de observatie van een woordenschatles dat er in de huidige woordenschataanpak in groep 3 onder andere te weinig aandacht is voor betekenisvolle taalactiviteiten tijdens de consolideringsfase, voor het uitproberen door de leerlingen en dat er te weinig zichtbaar is in het lokaal wat betreft woordenschatonderwijs. Er is bijvoorbeeld geen woordmuur of thematafel met besproken woorden en visualisering.

6.3 Conclusie deelvraag 3: Wat zegt de literatuur over een effectieve en geïntegreerde aanpak van woordenschatonderwijs?

Naar aanleiding van documentanalyse kunnen de volgende punten vanuit de literatuur met betrekking tot een effectieve en geïntegreerde aanpak van woordenschatonderwijs worden geformuleerd:

- bewustwording bij de leerkrachten van het feit dat woordenschat voor alle leerlingen een noodzakelijke voorwaarde is voor een succesvolle taalontwikkeling en daarmee ook voor een succesvolle schoolloopbaan.
- naast opbouw van een brede woordenschat moet ook diepe woordenschatverwerving in de lessen veel aandacht krijgen.
- het didactisch model de viertakt met daarbij de vier uitjes is onmisbaar in de woordenschatdidactiek.
- woordenschatonderwijs moet niet alleen tijdens taallessen, maar door alle lessen heen een rol spelen.

6.4 Conclusie deelvraag 4: Hoe kan de aanpak van de methodiek Met Woorden in de Weer⁸² effectief worden geïntegreerd in de methoden Leeslijn en Taalverhaal, zodat het leerproces en het resultaat van het woordenschatonderwijs verbeterd worden?

Naar aanleiding van documentanalyse blijkt dat de methodiek Met Woorden in de Weer in grote lijnen uitgaat van de principes die in paragraaf 6.3 zijn verwoord. Hierbij is een grote rol weggelegd voor het didactisch model de viertakt en de vier uitjes. Ook wordt er in de methodiek veel belang gehecht aan een diepe woordenschatverwerving door middel van het aanleren van woordleer strategieën. Er zal onderzocht moeten worden op welke manier er belangrijke aanpassingen gedaan kunnen worden in de huidige woordenschataanpak in de eerste maanden van groep 3. Door het toepassen van de viertakt en de vier uitjes in de lessen van de Leeslijn zal het woordenschatonderwijs in die maanden kunnen verbeteren. Daarnaast zal onderzocht moeten worden hoe de leerkrachten bewust kunnen worden gemaakt van het belang van het geven van goed woordenschatonderwijs en hun sturende rol daarin. Wanneer dat duidelijk is, zal ook het geven van lessen uit de methode

⁷⁹ Baar, K. de (2004)

⁸⁰ Brijker, M. (2004)

⁸¹ www.tule.slo.nl

⁸² Nulft, D. van den & Verhallen, M. (2007)

Taalverhaal Taal⁸³ verbeteren. In de handleiding van die methode komt het didactisch model de viertakt structureel aan bod. Een leerkracht die het belang van goed woordenschatonderwijs inziet, zal de principes die de methode aangeeft gaan gebruiken en toepassen in de lessen.

6.5 Conclusie probleemstelling: *Wat is de toegevoegde waarde van de inzet van de methodiek Met Woorden in de Weer⁸⁴ in de woordenschataanpak in groep 3 van de onderzoeksschool?*

Vanuit het onderzoek naar de deelvragen en de conclusies van de deelvragen kan er antwoord worden gegeven op de probleemstelling. Door middel van het beantwoorden van de deelvragen is in eerste instantie inzichtelijk geworden hoe op dit moment de situatie is omtrent de woordenschataanpak op de onderzoeksschool. Ten tweede is duidelijk geworden wat de wensen zijn met betrekking tot woordenschatonderwijs van de teamleden die hebben meegewerkt aan het onderzoek. Daarnaast is vanuit de literatuur naar voren gekomen wat de sterke punten zijn van een effectieve woordenschataanpak. Al deze verworven uitkomsten en informatie dragen bij aan het beantwoorden van de probleemstelling. Aan het eind van het hoofdstuk zal er een vergelijking worden gemaakt tussen de wenselijke situatie die in paragraaf 2.2 is beschreven en de eindconclusie van de probleemstelling die door dit onderzoek naar voren is gekomen.

De huidige woordenschataanpak in groep 3

In de huidige aanpak van het woordenschatonderwijs in groep 3 mist in eerste instantie de continuïteit. Dit heeft voor een deel te maken met de nadruk die in de eerste maanden wordt gelegd op het aanvankelijk leesonderwijs. Er wordt gewerkt met de methode Leeslijn⁸⁵, waarbij in de gebruikte handleiding weinig aandacht is voor woordenschat. Als na een aantal maanden gewerkt wordt met de methode Taalverhaal Taal, komt er meer structuur in de woordenschataanpak en wordt het wekelijks aangeboden. Voor een ander deel heeft het gebrek aan continuïteit in woordenschataanpak te maken met de kennis en vaardigheden van de leerkracht op het gebied van woordenschatonderwijs. De leerkracht van groep 3 geeft, net als verschillende collega's, aan dat er behoefte is aan meer kennis van en aandacht voor goed woordenschatonderwijs. Ook blijkt dat het gegeven woordenschatonderwijs beperkt blijft tot de taalles en nog te weinig wordt geïntegreerd in andere vakken of zichtbaar is in de klas. Een ander punt van aandacht is het ontbreken van schoolafspraken en toetsing rond woordenschatonderwijs. Ook geeft de bevroegde leerkracht, evenals haar collega's aan, dat ze verbetering van de woordenschataanpak verwacht als er in zal worden geïnvesteerd. Hierbij wordt in eerste instantie gedacht aan het bewust maken van de leerkrachten van het belang van goed woordenschatonderwijs. Daarnaast moet er worden geïnvesteerd door middel van schoolbrede begeleiding en scholing op dit gebied, het maken van afspraken rond woordenschatonderwijs en het evalueren en borgen van het onderwijs en de afspraken.

De inzet van de methodiek Met Woorden in de Weer

De inzet van de methodiek Met Woorden in de Weer zal op een groot aantal punten een verbetering kunnen betekenen voor de huidige woordenschataanpak in groep 3. De methodiek helpt de bewustwording bij leerkrachten te versterken van het belang van een structurele woordenschataanpak voor de woordenschatopbouw bij de leerlingen en het aanleren van goede woordleer strategieën. Daarnaast zal de methodiek leerkrachten kunnen helpen bij het ontwikkelen van routines om zelf structureel met woordenschatonderwijs aan de gang te gaan in de groep. Dit zal leiden tot verbetering van leerkrachtvaardigheden. Ook leert de methodiek het belang van het toepassen van woordenschatonderwijs in andere

⁸³ Brijker, M. (2004)

⁸⁴ Nulft, D. van den & Verhallen, M. (2007)

⁸⁵ Baar, K. de (2004)

vakken dan taal. Door het toepassen van de principes van de methodiek, zoals het viertaktmodel en de vier uitjes, zullen de huidige methodes veel effectiever gebruikt kunnen worden. Ook zullen de leerkrachten zelf beter in staat zijn tot het ontwikkelen van woordenschatlessen waarbij vooral de leerlingen zelf worden betrokken. De aanpak van de methodiek kan binnen het bestaande lesprogramma door middel van de genoemde aanpassingen eenvoudig toegepast worden. Op die manier zal niet alleen in groep 3, maar ook in de andere klassen het woordenschatonderwijs verbeteren en zal er zichtbaar worden dat er met enthousiasme aan wordt gewerkt.

De wenselijke situatie

In paragraaf 2.2 is de wenselijke situatie beschreven. Hierbij gaat het om rijke woordleersituaties bij verschillende vakken en activiteiten, betrokken en actieve leerlingen en een systematische en structurele aanpak van het woordenschatonderwijs door de leerkrachten. Wanneer de methodiek *Met Woorden in de Weer*⁸⁶ zal worden ingezet in de schoolpraktijk van de onderzoeksschool, kan naar aanleiding van dit onderzoek worden geconcludeerd dat dit een duidelijke stap zal betekenen in de richting van de wenselijke situatie.

De onderzoekstriade

De genoemde conclusie betekent voor mij als onderzoeker dat mijn onderzoek informatie heeft opgeleverd waar ik zelf als leerkracht en als teamlid mee aan de slag kan gaan. Als leerkracht ben ik me bewuster geworden van het belang van woordenschatonderwijs en zal ik er in mijn groep met de leerlingen intensief mee aan de slag gaan. Als teamlid zal ik aan het eind van dit schooljaar in een teamvergadering een introductie geven op de methodiek *Met Woorden in de Weer* op grond van dit praktijkonderzoek. Daarna zal in het nieuwe schooljaar een begin worden gemaakt met het introduceren en vervolgens het toepassen van de aanpak in alle groepen. Ook hierin zal ik een begeleidende rol hebben en mijn collega's enthousiasmeren.

De genoemde conclusie betekent voor het team van de onderzoeksschool dat het zich bewust gaat worden van het belang van een goede woordenschataanpak. Het team zal meer kennis krijgen van de methodiek *Met Woorden in de Weer* en zal het in de eigen groep zelfstandig kunnen gaan toepassen. Hiervoor zullen enkele scholingsbijeenkomsten worden belegd. Elke leerkracht en leerling is namelijk gebaat bij eenzelfde didactiek die schoolbreed wordt gebruikt. Voor volgend schooljaar is afgesproken om een start te gaan maken met het werken met groepsplannen voor begrijpend lezen. Het werken aan een doeltreffende woordenschatdidactiek is daarbij een zinvolle aanvulling. In vervolg hierop zal ook met het team onderzocht moeten worden of de toets CITO⁸⁷ *Woordenschat*⁸⁸ afgenomen gaat worden om de woordenschatontwikkeling te kunnen meten en volgen.

De genoemde conclusie betekent voor de theorie, dat die voor een groot deel toegepast en in praktijk gebracht gaat worden als er op de onderzoeksschool gewerkt gaat worden met de beschreven didactiek van *Met Woorden in de Weer*. Ook kunnen de in dit onderzoek gebruikte woordenparaplu's, profieltesten, vragenlijsten en de kijkwijzer ingezet worden als er volgend schooljaar een aantal maanden is gewerkt met de aanpak. Op die manier kan gemeten worden of er ontwikkelingen merkbaar zijn in didactiek en leerresultaten, er kunnen ervaringen mee worden bevraagd en de praktijk kan ermee worden gestaafd aan de theorie.

⁸⁶ Nulft, D. van den & Verhallen, M. (2007)

⁸⁷ Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling

⁸⁸ Meet omvang van de woordenschat en de diepte van de woordkennis

7. Discussie en reflectie

In dit hoofdstuk heb ik het onderzoek bediscussieerd en heb ik gereflecteerd. De reflectie heb ik uitgevoerd op het onderzoek zelf en op het doen van onderzoek.

7.1 Discussie onderzoek

7.1.1 Aanpak probleemstelling

Tijdens het behandelen van de theorie rond het doen van praktijkonderzoek in de eerste bijeenkomsten met Marchien Loerts, ben ik gaan nadenken over een voor mij en mijn praktijkschool zinvol onderwerp. Al vrij snel heb ik besloten om mij te gaan verdiepen in woordenschatonderwijs. De fase van het maken van een probleemstelling en de daarbij behorende deelvragen heeft mij veel tijd en moeite gekost. Dit is de eerste keer dat ik een praktijkonderzoek doe en in het begin heb ik moeite gehad met het opstarten ervan, het was een sprong in het diepe. Het format dat ik in de bijeenkomst heb gekregen, is een goede leidraad voor mij geweest. Op een gegeven moment heb ik een aantal punten rond de te onderzoeken probleemstelling op een rijtje gezet die ik in het onderzoek aan bod wilde laten komen. Vanuit die punten heb ik mezelf vragen gesteld, die ik als deelvragen heb uitgewerkt. In december heeft de eerste leer- en onderzoeksbijeenkomst plaatsgevonden, waarbij ik feedback heb gekregen van de begeleidend docent Astrid Müller. Hierdoor heb ik een beter beeld gekregen van wat er gevraagd wordt in een praktijkonderzoek, maar vooral van wat ik zelf rond de probleemstelling wil onderzoeken. De feedback heb ik goed kunnen toepassen. Een discussiepunt in mijn probleemstelling is geweest dat ik in eerste instantie de naam van de onderzoeksschool heb vermeld, dat heb ik in een later stadium geanonimiseerd. Ook heb ik het aantal deelvragen teruggebracht van 6 naar 4 vragen, om het onderzoek niet te uitgebreid te maken.

7.1.2 Uitvoerbaarheid

Het onderzoek is goed uitvoerbaar geweest. Vanaf het begin heb ik in de probleemstelling aangegeven dat de onderzoeksvraag in groep 3 ligt. Wel heb ik, om het onderzoek een bredere basis te geven, ook de leerkrachten van de omliggende groepen, te weten groep 1/2 en groep 4, in het onderzoek betrokken. Het onderzoek zelf is goed uitvoerbaar geweest op de praktijkschool. De leerkrachten en de Intern Begeleider hebben op een positieve manier meegewerkt aan het onderzoek. Het is zo nu en dan wel moeilijk voor me geweest om de verschillende hoofdstukken van het onderzoek op tijd in te leveren volgens de tijdlijn, vooral vanwege de tijd en energie die mijn eigen groep dit jaar kost. Mijn begeleidend docent heeft daar op een fijne manier op gereageerd en ik heb voor sommige hoofdstukken wat meer tijd gekregen, zodat ik alles toch heb kunnen afronden.

7.1.3 Acceptatie

Het onderzoek is acceptabel geweest voor de deskundigen op de praktijkschool. Ik kan naar aanleiding van de conclusies rond het woordenschatonderwijs met het team aan de slag. De begeleiding en intervisie onder leiding van de begeleidend docent Astrid Müller zijn goed geweest voor de voortgang van het onderzoek. Elke keer als ik een hoofdstuk heb ingeleverd, heb ik daar feedback op gekregen, deels inhoudelijk, deels redactioneel. De feedback is vooral gekomen van de begeleidend docent Astrid Müller, maar ook mijn critical friends hebben mij geholpen met hun opmerkingen. Hierdoor ben ik kritisch blijven kijken naar mijn onderzoek, naar de uitvoering en het verwoorden ervan. Op die manier is het geheel aangescherpt, zodat het nog duidelijker is geworden en geleid heeft naar een zinvol antwoord op de probleemstelling.

7.1.4 Effectiviteit

Het onderzoek draagt bij aan de verbetering van het onderwijs voor de primaire doelgroep. Naar aanleiding van het onderzoek zal er met de leerkracht van groep 3 en de andere collega's kritisch worden gekeken naar het huidige woordenschatonderwijs. Er zal worden gewerkt aan meer bewustzijn rond woordenschataanpak en de aanpak van de methodiek

Met Woorden in de Weer⁸⁹ zal schoolbreed worden geïmplementeerd. Ik zal in dat proces een begeleidende rol krijgen, waar ik me terdege op zal voorbereiden. Door evaluatie en door borging van gemaakte afspraken zal het implementatieproces op een goede manier worden gevolgd en afgerond. Door een schoolbrede aanpak volgens de methodiek Met Woorden in de Weer, zal het woordenschatonderwijs op de onderzoeksschool verbeteren. Dit zal een positief effect hebben op de resultaten van de leerlingen op het gebied van woordenschat en begrijpend lezen.

7.1.5 Tevredenheid over de aanpak

Ik ben tevreden over verschillende aspecten rond de werkwijze van het onderzoek. Vooral de individuele begeleiding heb ik als zinvol en prettig ervaren. Dit zal voor een volgend onderzoek weer fijn zijn. Ook het overleg met de critical friends is goed geweest. Het uitwisselen van ervaringen en het elkaar scherp houden hielp mij tijdens het onderzoeksproces. Wel heb ik het fijn gevonden dat er op een gegeven ogenblik is besloten om in groepjes van 2 als critical friends verder te gaan in plaats van in een groep van 4. Het lezen van 1 onderzoek en feedback geven aan 1 medestudent is voor mij genoeg als je ook zelf met een onderzoek bezig bent. Het werken volgens het format heeft me erg geholpen om overzicht te houden. Ik heb de hoofdstukken steeds volgens het format vorm gegeven en dat heeft overzichtelijk gewerkt. Wel realiseer ik me nu hoeveel tijd en energie er gaat zitten in gedegen onderzoek en het verwoorden van het onderzochte op een heldere manier. Daar heb ik me in dit onderzoeksproces wel eens op verkeken. Daarbij speelde in dit geval mee, dat er in mijn werk dit jaar geen stabiele basis was en de groep mij veel energie en tijd kost. Bij een eventueel volgend onderzoek zal ik de ervaringen van dit onderzoek meenemen en op grond daarvan een tijdslijn maken waarbij ik rekening zal houden met de onderdelen die me in dit onderzoek veel tijd hebben gekost. Qua begeleiding tijdens het onderzoek heb ik voor een volgend onderzoek geen aanmerkingen, dit heb ik als zeer positief en onmisbaar ervaren.

7.2 Reflectie op eigen leerproces

7.2.1 Reflectie op het doen van onderzoek

Tijdens het uitvoeren van het onderzoek ben ik verschillende zaken tegengekomen waar ik een oplossing voor heb moeten zoeken. In paragraaf 7.1.1 heb ik dat al aangegeven rond het zoeken en opstellen van de probleemstelling en deelvragen uit hoofdstuk 2. Hoofdstuk 3 heb ik als lastig ervaren, omdat ik in eerste instantie nog te ver van het onderzoek afstond. Vooral het onder woorden brengen van de relevantie en optimale opbrengst heeft me moeite gekost, maar ik heb wel een doel voor ogen gehad en dat heb ik kunnen gebruiken in het hoofdstuk.

In hoofdstuk 4 is het onderzoek meer voor me gaan leven. Het zoeken van de goede literatuur heeft nog wel hoofdbrekens gekost, maar na het vinden daarvan heb ik me goed kunnen verdiepen in de theorie achter de probleemstelling en de deelvragen. Vanaf dat moment heb ik meer plezier en voldoening gekregen in het doen van het onderzoek. Ik heb zelf meer kennis gekregen van het onderwerp en heb steeds duidelijker de link kunnen leggen naar de praktijk.

Ook is in hoofdstuk 4 een paragraaf besteed aan inclusie, een onderwerp dat actueel is en waar ik ook zelf in de praktijk mee te maken kan krijgen, hoewel de onderzoeksschool op dit moment meer te maken heeft met aandacht voor passend onderwijs.

Het opstellen van goede vragenlijsten en het vinden en maken van een test en een kijkwijzer heeft meer tijd gekost dan ik van tevoren had gedacht, maar het is het wel waard geweest. Ik vind dat ik ze goed heb kunnen gebruiken om hoofdstuk 5 vorm te geven. Het uitwerken van de vragenlijsten heeft vooral tijd gekost omdat ik voornamelijk open vragen heb gesteld en daar kan heel divers op geantwoord worden. Toch heeft het interviewen van de leerkrachten op de onderzoeksschool met behulp van de gemaakte vragenlijsten me een goed beeld

⁸⁹ Nulft, D. van den & Verhallen, M. (2007)

gegeven van de situatie op de praktijkschool. Het observeren van een woordenschatles in verband met de kerndoelen is ook voor mijn eigen lespraktijk zinvol geweest. Ik ben me bewuster geworden van de manier waarop ik zelf omga met woordenschatonderwijs in mijn groep. De termen betrouwbaarheid, validiteit en methodetriangulatie met betrekking tot onderzoek zijn nieuw voor mij, ik heb me goed moeten verdiepen in het duidelijk verwoorden van deze paragrafen.

Bij hoofdstuk 6 heb ik soms het idee gehad dat ik verschillende zaken voor de tweede keer noteerde, omdat ik voor de conclusies alle deelvragen en de probleemstelling opnieuw heb moeten verwoorden. Ook hier is de feedback van de begeleidend docent en de critical friends zinvol geweest om mezelf scherp te houden in wat ik heb genoemd en hoe ik het heb verwoord.

Ik heb het doen van onderzoek leerzaam gevonden. Met het genoemde in bovenstaande paragraaf heb ik eigenlijk aangegeven dat dit praktijkonderzoek een onderzoekend leren en tegelijkertijd een lerend onderzoeken is geweest. Ik heb tijdens het onderzoek zelf veel geleerd door de documentanalyse, het bevragen van leerkrachten en het trekken van conclusies uit dit alles. Ook heb ik tijdens het leren zaken onderzocht die ik in de praktijk kan toepassen. Het is een groeiproces geweest, met een duidelijk doel, maar het stopt niet bij het einde van dit onderzoek. Er is een nieuw proces in gang gezet; ik kan en moet met wat ik heb onderzocht op mijn praktijkschool aan de slag. Dit onderzoek is een uitdaging geweest voor mezelf als onderzoeker en leerkracht. Door middel van dit onderzoek heb ik zelf meer inzicht en verdieping gekregen in het onderwerp woordenschatonderwijs. Ik heb onderzocht hoe het gestructureerd en effectief aangepakt kan worden, zodat het onderwijs verbetert. Hierdoor kan ik het team van de praktijkschool enthousiasmeren en begeleiden om dit onderwerp schoolbreed aan te pakken, zodat zowel de leerkrachten als de leerlingen met Woorden in de Weer⁹⁰ in de goede richting gaan.

⁹⁰ Nulft, D. van den & Verhallen, M. (2007)

Samenvatting

Woordkennis is een voorwaarde voor schoolsucces, daarom hoort woordenschatonderwijs hoge prioriteit te hebben.

In dit praktijkonderzoek is onderzocht hoe het woordenschatonderwijs op de onderzoeksschool wordt gegeven en wat de ervaringen zijn hieromtrent van de leerkrachten van de groepen 1 tot en met 4.

De hoofdvraag hierbij is: *Wat is de toegevoegde waarde van de inzet van de methodiek Met Woorden in de Weer⁹¹ tijdens de woordenschataanpak in groep 3 van de onderzoeksschool?*

Het doel van dit onderzoek is het aangeven van verbeterpunten rond de aanpak van woordenschatonderwijs. Ten eerste betreft het de leerkrachten van groep 3 en van daaruit wordt schoolbreed een impuls gegeven aan het woordenschatonderwijs.

In het onderzoek heb ik antwoord gezocht op de volgende deelvragen:

- Hoe geven de collega's van groep 1/2, 3 en 4 vorm aan het woordenschatonderwijs in hun groep en hoe ervaren zij dit?
- Hoe komt de inhoud van kerndoel 12⁹² met betrekking tot woordenschatonderwijs tot zijn recht in de huidige woordenschataanpak in groep 3?
- Wat zegt de literatuur over een effectieve en geïntegreerde aanpak van woordenschatonderwijs?
- Hoe kan de aanpak van de methodiek Met Woorden in de Weer effectief worden geïntegreerd in de methoden Leeslijn⁹³ en Taalverhaal Taal⁹⁴, zodat het leerproces en het resultaat van het woordenschatonderwijs verbeterd worden?

Door het bevragen van de leerkrachten van groep 1 tot en met 4 en door het observeren van een woordenschatles is in grote lijnen duidelijk geworden hoe er op dit moment woordenschatonderwijs wordt gegeven in de betreffende groepen. Ook is gebleken dat verschillende leerkrachten hun kennis van een goede woordenschataanpak willen vergroten, zodat ze er in de groep meer en structureel aandacht aan kunnen geven.

Door een analyse te maken van de lees- en taalmethodes is gebleken dat kerndoel 12 rond het onderdeel woordenschat niet in alle gebruikte methodes systematisch aan bod komt.

Door het doen van literatuuronderzoek is naar voren gekomen dat in de aanpak van de methodiek Met Woorden in de Weer het didactisch model de viertakt onmisbaar is om leerlingen woorden goed te laten leren. Daarnaast geeft het model leerkrachten houvast in de woordenschataanpak. In dit model wordt gewerkt met de vier stappen: voorbereiden, semantiseren, consolideren en controleren. Binnen de fase van het semantiseren wordt gewerkt met de vier uitjes, te weten: uitbreiden, uitleggen, uitbeelden en uitproberen.

De conclusie van het onderzoek is dat de inzet van de methodiek Met Woorden in de Weer een verbetering zal kunnen betekenen voor de huidige woordenschataanpak in groep 3 en in de andere groepen van de school. Daaruit voortvloeiend zullen de resultaten op het woordenschatonderwijs en het begrijpend lezen omhoog gaan. De methodiek kan onder andere leerkrachten helpen bij het ontwikkelen van routines om zelf structureel met woordenschatonderwijs aan de gang te gaan. Ook leert de methodiek het toepassen van de woordenschataanpak in andere vakken dan taal. Door het inzetten van deze methodiek zal er in groep 3, maar ook in andere klassen, zichtbaar worden dat er met enthousiasme woordenschatonderwijs wordt gegeven.

⁹¹ Nulft, D. van den & Verhallen, M. (2007)

⁹² www.tule.slo.nl

⁹³ Baar, K. de (2004)

⁹⁴ Brijker, M. (2004)

Literatuurlijst

Boeken

Baar, K. de (2004). *Leeslijn*. Utrecht/Zutphen: ThiemeMeulenhoff.

Brijker, M. (2004). *Taalverhaal Taal*. Utrecht/Zutphen: ThiemeMeulenhoff.

Cauffman, L. & Dijk, J. van (2009). *Handboek oplossingsgericht werken in het onderwijs*. Amsterdam: Boom Onderwijs.

Duerings, J., Linden, B. van der, Schuurs, U. & Strating, H. (2011). *Op Woordenjacht*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.

Groot, S. de (z.j.). *Onderbouwd*. Rijssen: Heutink

Harinck, F. (2007). *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.

Huizenga, H. (2005). *Woordenschat*. Groningen-Houten: Wolters-Noordhoff.

Kallenberg, T., Koster, B., Onstenk, J. & Scheepsmma, W. (2007). *Ontwikkeling door onderzoek: een handreiking voor leraren*. Utrecht/Zutphen: ThiemeMeulenhoff.

Leeuwen, A.B. van (2007). *Tussen apart en samen*. Enschede: Stichting Leerplan Ontwikkeling.

Nulft, D. van den & Verhallen, M. (2007). *Met woorden in de weer*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.

Verhallen, M. (2009). *Meer en beter woorden leren*. Utrecht: Projectbureau Kwaliteit PO Raad.

Wentink, H. & Verhoeven, L. (2001). *Protocol Leesproblemen en Dyslexie*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

Artikelen:

Branden, K., van den. Woordenschatonderwijs in een Schooltaalbeleid. *Tijdschrift Taal*, 2 (4), 6-13.

Internetsite

Strating, H. (2009). Woordenschatverwerving: De bodem onder woordenschatdidactiek. Projectbureau Kwaliteit, Taalpilots.nl. Geraadpleegd op 10 november 2011 op <http://taalpilots.nl/>
www.tule.slo.nl (z.j.). Kerndoel 12. Stichting Leerplan Ontwikkeling. Geraadpleegd op 2 maart 2012.

Wat doen de kinderen?

De kinderen helpen mee met de inrichting van de leeromgeving. Ze nemen bijvoorbeeld materialen mee voor de thematafel.

Ze maken bij een thema een gezamenlijke woordmuur.

Ze doen mee aan een voorleesactiviteit en leren daarbij nieuwe woorden.

Ze verkennen de wereld door te observeren en te experimenteren. Ze bespreken hun ontdekkingen en leren er zodoende woorden bij.

Ze doen oefeningen met nieuwe woorden, bijvoorbeeld het groeperen van woorden in een beeldwoorden web.

Ze gebruiken de nieuwe woorden in betekenisvolle taalactiviteiten, bijvoorbeeld bij het naspelen van het voorgelezen verhaal aan de verteltafel of bij het ordenen van de voorwerpen op de thematafel waarbij ze toelichten wat bij elkaar hoort en waarom.

Ze gebruiken de nieuwe woorden in woordspelletjes, zoals het maken en spelen van een memoryspel of het uitbeelden en raden van woorden.

De kinderen bespreken onder begeleiding van de leraar met elkaar wat een woord in de gegeven context zou kunnen betekenen.

Ze wisselen van gedachten over woorden: over zelfverzonnen woorden, 'mooie' en 'lelijke' woorden.

De kinderen maken woordenschema's die relaties tussen woorden visueel weergeven, zoals een woordenweb of een kenmerkenmatrix. Hiermee worden de betekenisrelaties tussen woorden duidelijk.

Ze ontwikkelen samen een klassenwoordenboek en/of maken een persoonlijk woordenboek.

Ze gebruiken de nieuwe woorden ook in schriftelijke woordspelletjes. Ze maken bijvoorbeeld woordkaartjes en spelen ermee (op een woordkaartje staat op de ene kant een woord en op de andere kant een definitie of plaatje). Bij het spelen met woordkaartjes kun je werken aan de receptieve verwerving (betekenis bij een woord geven) en aan de productieve verwerving (woord bij betekenis geven).

De kinderen passen tijdens het lezen, onder begeleiding, strategieën toe voor het afleiden van woordbetekenissen:

- gebruik maken van contextinformatie en/of illustraties uit het boek;
- gebruik maken van woordvorm: van eenvoudige samengestelde woorden (bijvoorbeeld stoomboot) aangeven uit welke woorden ze bestaan.

Wat doet de leraar?

De leraar creëert, samen met de kinderen, een rijke leeromgeving waarin nieuwe woorden gevisualiseerd worden en herhaaldelijk onder de aandacht van de kinderen gebracht worden:

- gevarieerd aanbod van boeken, passend bij het thema;
- materialen in hoeken waarmee kinderen concrete ervaringen op kunnen doen rond het thema en de woorden;
- thematafel met concrete materialen;

⁹⁵ www.tule.slo.nl

- woordmuur met woorden, illustraties en teksten van de kinderen.

Zij ordent met de kinderen de woorden op de woordmuur (categoriseren).

Zij selecteert doelwoorden waarvan de betekenis voor kinderen relevant is (Zij hanteert daarbij de criteria nut, frequentie en pregnante context).

De leraar leert de woorden en hun betekenissen volgens de viertakt: voorbereken, semantiseren (uitleg van betekenis), consolideren (inoefenen), controleren.

Vorbewerken:

De leraar creëert een context voor de aan te leren woorden. Zij biedt nieuwe woorden aan in clusters: de woorden hebben met elkaar te maken. Zij biedt nieuwe woorden aan in betekenisvolle contexten, zoals:

- voorleesactiviteiten, waarbij zij eenzelfde verhaal herhaald interactief voorleest en gerichte introductie- en verwerkingsactiviteiten met de kinderen uitvoert die bijdragen aan de receptieve en productieve beheersing van nieuwe woorden;
- ontdekactiviteiten, waarbij zij met een kleine groep een stukje van de wereld verkent en ontdekkingen bespreekt; ondersteunt de kinderen bij het structureren en verwoorden van de ontdekkingen die ze doen; zij fungeert daarbij als model en verwoordt wat zij ziet en denkt, vraagt zichzelf hardop dingen af en nodigt de kinderen uit om dat ook te doen; bij het verwoorden van de ontdekkingen gebruikt zij nieuwe woorden en zorgt ervoor dat de betekenis van de woorden duidelijk is.

Semantiseren:

De leraar semantiseert nieuwe woorden met behulp van de drie 'uitjes':

- uitbeelden (gebaren, aanwijzen, voordoen, uitspelen, laten ervaren);
- uitleggen (vertellen, verduidelijken);
- uitbreiden (koppelen aan andere woorden die betekenisverbindingen hebben met het woord).

Zij maakt woordbetekenissen zichtbaar met behulp van een concreet plaatje, voorwerp of een situatie, en verwoordt ze en legt betekenissen met andere uitbreidingswoorden. Zij noemt de woorden vaak.

Consolideren:

Ten behoeve van de consolidatie organiseert de leraar activiteiten waarbij de kinderen gericht met de nieuwe woorden en hun betekenis oefenen, bijvoorbeeld een nieuw woord in een zin gebruiken of woorden groeperen in een woordenweb, woordenspelletjes waarin kinderen de aangeboden nieuwe woorden onthouden (receptieve beheersing) en leren gebruiken (productieve beheersing), naspelen van het verhaal aan de verteltafel of het voeren van een gesprek naar aanleiding van een interessant experiment. Zij zorgt er bij de consolidatieactiviteiten voor dat zij nieuwe woorden in verschillende contexten laat terugkomen, zodat kinderen er veel en gevarieerd mee kunnen oefenen.

Zij praat met de kinderen, individueel of in een kleine groep, over woorden en onderhandelt met de kinderen over de betekenis van woorden.

Zij laat de kinderen reflecteren op de woordenschatactiviteiten en op woorden.

Controleren:

Om te controleren of de kinderen woorden en hun betekenis na verloop van tijd ook inderdaad kennen, voert zij tussentijdse observaties uit en geeft zij controleopdrachten, en

noteert zij of kinderen de doelwoorden receptief dan wel productief beheersen. Op basis hiervan biedt zij nieuwe activiteiten aan.

Zij evalueert het woordleerproces tussentijds en aan het eind van een thema en plant zo nodig extra woordenschatactiviteiten.

De leraar richt de leeromgeving tevens in met:

- woordenboeken
- klassenwoordenboek met eigen woorden van de kinderen

De leraar zorgt voor mondelinge en schriftelijke woordenspelletjes waarin kinderen de aangeboden nieuwe woorden onthouden (receptieve beheersing) en leren gebruiken (productieve beheersing), bijvoorbeeld het naspelen van het verhaal aan de verteltafel of een schrijfactiviteit naar aanleiding van het verhaal.

Zij geeft instructie in strategieën voor het afleiden en onthouden van woordbetekenissen.

Zij begeleidt kinderen bij het inzetten van de strategieën.

De profieltest

De vragenlijst kun je gebruiken om je persoonlijke beginsituatie vast te leggen. De vragen gaan over de praktijk van het woordenschatonderwijs in jouw klas. Je kunt het beste impulsief en snel één van de antwoordmogelijkheden omcirkelen die jouw situatie het dichtst benadert.

Ik doe het zo.....

1. Ik vraag aan de leerlingen: "Wie weet wat dit woord betekent?"
 - a. Nee, dat doe ik niet vaak
 - b. Dat doe ik gemiddeld 1 keer per week
 - c. Ja, dat doe ik vaak

2. Ik bedenken leuke, speelse opdrachten voor leerlingen om de woorden in te oefenen.
 - a. Nee, dat doe ik niet vaak
 - b. Dat doe ik gemiddeld 1 keer per week
 - c. Ja, dat doe ik vaak

3. Ik denk vaak na over de vraag hoe ik woorden goed kan uitleggen en neem daar ook de tijd voor.
 - a. Nee, dat doe ik niet vaak
 - b. Dat doe ik gemiddeld 1 keer per week
 - c. Ja, dat doe ik vaak

4. Ik bied woorden aan binnen de context waarin ze voorkomen.
 - a. Nee, dat doe ik niet vaak
 - b. Dat doe ik gemiddeld 1 keer per week
 - c. Ja, dat doe ik vaak

5. Ik haal woorden om aan te leren niet alleen uit de taalmethode, maar ook uit andere vakken en activiteiten.
 - a. Nee, dat doe ik niet vaak
 - b. Dat doe ik gemiddeld 1 keer per week
 - c. Ja, dat doe ik vaak

6. Ik besteed alles met elkaar ongeveer een half uur per dag aan woordenschatonderwijs.
 - a. Nee, dat doe ik niet vaak
 - b. De ene week wel, de andere week niet
 - c. Ja

Om met een frisse blik naar woordenschatonderwijs te kijken, is het van belang dat je goed en eerlijk kijkt naar je huidige situatie in de klas. Dit is namelijk het startpunt om veranderingen mogelijk te maken.

Als je alle vragen hebt beantwoord, kun je jezelf met behulp van de onderstaande tabel punten geven. Tel je scores van de antwoordmogelijkheden bij elkaar op, zodat je kunt aflezen hoe je beginsituatie is.

Ik doe het zo:	Antwoord a	Antwoord b	Antwoord c
1.	0 punten	3 punten	5 punten
2.	0 punten	3 punten	5 punten
3.	0 punten	3 punten	5 punten
4.	0 punten	3 punten	5 punten
5.	0 punten	3 punten	5 punten
6.	0 punten	3 punten	5 punten
Totaalscore			

Score 20 – 30

Je huidige woordenschatonderwijs is al heel kansrijk. Dit vormt een brede basis om je aanpak te optimaliseren. Zorg dat je het goede vasthoudt en de minder effectieve gewoontes ombuigt, zodat leerlingen nog meer en beter woorden leren.

Score 10 – 20

Je hebt in je huidige onderwijs al een aantal aanknopingspunten voor verbetering. Hierop voortbouwend zul je het onderwijs daadwerkelijk kunnen verbeteren.

Score 0 – 10

Je hebt, als het om woordenschatonderwijs gaat, veel te winnen. Je zult verrast zijn van de mogelijkheden op dit gebied.

WOORDENSCHATONDERWIJS

Items rond woordenschatonderwijs, ingevuld door de leerkrachten van groep 1/2, 3 en 4/5:

Leerkracht groep 1/2	Leerkracht groep 3	Leerkracht 1, gr 4/5	Leerkracht 2, gr 4/5
Kringgesprek	Semantiek, begrip moeilijke woorden	Woordenkennis	Taalgebruik tijdens les
Taalactiviteit	Herhaling	In thema's werken	Les 1, 3 en 5 van Taalverhaal
Prentenboek voorlezen	Leerkracht	Is iets nieuws	Moeilijke woorden uitleggen
Praatplaten	Op papier of bord zetten	Woordrijen oefenen	Woordanalyse toepassen
Onderbouwd kaarten	Verschillende vakgebieden	Veel en vaak	Zaakvakken: uitleg onbekende woorden
Interactief	Boeken, voorlezen		Begrijpend lezen: context - betekenis
	Schoolbeleid		Cito toets helaas niet gebruikt op school
	Aanbieden van nieuwe woorden		Spreekbeurt, krantenkring
			Deel 2 van taaltoets Taalverhaal
			Wat doe je als een kind opvalt of uitvalt

1. Wat vind jij van het woordenschatonderwijs (hierna genoemd wso) op onze school / in jouw groep?
In eigen groep: veel mee bezig, zie ook de woordenparaplu, vooral nu dit jaar wordt gewerkt met de methodiek Onderbouwd
2. Hoe geef jij op dit moment wso in je groep?
Zie de woordenparaplu
3. Hoe vaak komt wso aan de orde in je groep?
Gemiddeld elke dag: voorlezen, naar aanleiding van thema gesprekken voeren, praatplaten, 4 woorden kennen rond thema, liedje
4. Zijn er schoolafspraken gemaakt over wso?
Ja, in ieder geval 1 praatplaat behandelen per week, het volgen van de methodiek Onderbouwd, waar woordenschat ook aan bod komt, half uur taalactiviteiten per dag, aantal keren voorlezen.
5. Wat vind je van het onderdeel wso in de huidige taalmethode?
In Onderbouwd komt het goed aan bod met de kaarten communicatie en woordenschat, het is een belangrijke deelvaardigheid als voorloper op begrijpend lezen.
6. Wat vind je van de toetsing van wso in de huidige taalmethode?
In de methodiek Onderbouwd wordt wekelijks op een onderdeel getoetst, door middel van observeren wordt begrip/op woorden kunnen komen in gesprekjes getoetst, in Cito Taal gaan 15 van de 60 vragen over passieve woordenschat.
7. Wat heb je zelf nodig om het wso optimaal te kunnen geven?
Leerkracht mist niet echt iets, kan anders bij logopediste vragen of op internet zoeken, via de taaltoets krijgt elk kind een score.
8. Zijn er dingen die je lastig vindt bij het geven van wso?
Moeilijk om passieve woordenschat van een kind te bepalen, laatst met logopediste besproken hoe je passieve woordenschat bij een kind kunt verbeteren: vooral veel vertellen, voorlezen, praten, dus doen!
9. Hoe zou jouw perfecte les wso eruit zien?
Vooraf een les waarbij er veel interactie is met de kinderen en veel uit de kinderen komt, ook door het combineren van activiteiten, en bv liedjes ter ondersteuning van de woordenschat, veel samendoen, samen overleggen.
10. Waar sta jij nu op een schaal van 1 - 10 wat het geven van wso betreft?
Leerkracht vindt zichzelf nu op een 8 staan.
11. Waar staat volgens jou de school op een schaal van 1 – 10 wat wso betreft?
School: staat op een 5,5, bewustzijn mist volgens haar nog wat het belang van woordenschat betreft.
12. Als je een jaar zou kunnen werken aan verbetering, waar zou je dan daarna staan op een schaal van 1 – 10?
Leerkracht is tevreden met hoe er nu in de klas gewerkt wordt aan woordenschat, ook nu dit jaar met Onderbouwd wordt gewerkt. Voor de school ziet ze, als er meer bewustzijn is en het gecombineerd wordt met

samenwerkend leren (en daardoor het begrijpend lezen verbeterd wordt), een vooruitgang naar een 6 en hoger.

13. Wat zou voor jou een eerste stap zijn op weg naar verbetering van wso?
Een eerste stap zou kunnen zijn dat we aan de gang gaan met groepsplannen voor begrijpend lezen en daardoor ook kijken wat we kunnen doen met wso, het begrijpend lezen op school verbeteren.
14. Ken je de term viertakt m.b.t. wso?
Nee, niet als woord. Als ik uitleg wat er onder verstaan wordt, geeft de leerkracht aan dat ze die termen wel kent.
15. Kun je bij jou in het lokaal zien dat je met wso bezig bent?
Ja, er staat een thematafel, praatplaten blijven vaak hangen, er hangen werkjes rond het thema.
16. Heb je zelf nog een opmerking n.a.v. wso of n.a.v. de vragenlijst?
Nee.

VRAGENLIJST WOORDENSCHATONDERWIJS
b. INTERVIEW LEERKRACHT groep 3

1. Wat vind jij van het woordenschatonderwijs (hierna genoemd wso) op onze school / in jouw groep?
Het zou in mijn groep en op school beter kunnen, er zou meer aandacht naar toe moeten gaan.
2. Hoe geef jij op dit moment wso in je groep?
Door het bespreken van woorden uit een verhaal, daarnaast door vragen te stellen, niet alleen bij taalactiviteiten, maar ook bij andere vakgebieden, ook leg ik woorden uit bij woordrijen en voorlezen.
3. Hoe vaak komt wso aan de orde in je groep?
1 of 2 keer per dag wordt een woord besproken, structureel
4. Zijn er schoolafspraken gemaakt over wso?
Dat is bij deze leerkracht niet bekend, wel moeten methodegerelateerde doelen behaald worden.
5. Wat vind je van het onderdeel wso in de huidige taalmethode?
Methode Taalverhaal Taal: er is veel aandacht voor wso door verhalen te laten horen, er worden suggesties gegeven voor uit te leggen woorden, er zijn leeswoorden en kijkwoorden, spelletjes met woorden.
6. Wat vind je van de toetsing van wso in de huidige taalmethode?
Alle onderdelen worden getoetst: verschillende soorten aangeboden woorden, nuanceverschillen die aan de orde komen worden scherp getoetst.
7. Wat heb je zelf nodig om het wso optimaal te kunnen geven?
Een goede methode, Taalverhaal Taal is prettig, duidelijk, kort, suggesties. Zelf een goede woordenschat hebben is ook belangrijk.
8. Zijn er dingen die je lastig vindt bij het geven van wso?
Leerkracht geeft aan dat ze toch vaak geneigd is om de betekenis direct aan kinderen te vragen. In een workshop over woordenschat heeft ze namelijk gehoord dat dat niet altijd de juiste manier is, eerste uitleg door de leerkracht is vaak beter om foute woordbetekenissen niet in te slijpen.
9. Hoe zou jouw perfecte les wso eruit zien?
Allereerst zou de leerkracht zelf een aantal onbekende woorden selecteren, ze zou uitleg geven, het verhaal waarin ze voorkomen vertellen, voorlezen of laten horen via cd, checken van het begrip, erover praten, die woorden op het bord zetten en de hele week elke dag systematisch aandacht geven, zodat ze beklijven.
10. Waar sta jij nu op een schaal van 1 - 10 wat het geven van wso betreft?
Leerkracht vindt zichzelf op een 6 staan.
11. Waar staat volgens jou de school op een schaal van 1 – 10 wat wso betreft?
Moeilijk te zeggen, niet goed op de hoogte, maar waarschijnlijk rond een 5.
12. Als je een jaar zou kunnen werken aan verbetering, waar zou je dan daarna staan op een schaal van 1 – 10?
Dan zou leerkracht op een 8 kunnen staan.
13. Wat zou voor jou een eerste stap zijn op weg naar verbetering van wso?

De behandelde woorden op papier zetten en in ieder geval de hele week op het bord laten staan om ze te kunnen herhalen.

14. Ken je de term viertakt m.b.t. wso?

Leerkracht heeft er wel van gehoord, maar kan zo niet noemen wat het inhoudt. Als ik aangeef wat het betekent, weet ze de inhoud van de woorden wel.

15. Kun je bij jou in het lokaal zien dat je met wso bezig bent?

Nee, nog niet.

16. Heb je zelf nog een opmerking n.a.v. wso of n.a.v. de vragenlijst?

-

VRAGENLIJST WOORDENSCHATONDERWIJS
c. INTERVIEW LEERKRACHT groep 4/5

1. Wat vind jij van het woordenschatonderwijs (hierna genoemd wso) op onze school / in jouw groep?
Leerkracht geeft aan dat het als naam nieuw is voor haar, sommige werkvormen zijn bekend naar aanleiding van het invullen van de profieltest.
2. Hoe geef jij op dit moment wso in je groep?
*Met de spellingwoorden: de woordpakketwoorden worden samen besproken en zonodig uitgelegd, er worden zinnen gemaakt in verband met de context.
Vanuit de taalmethode komt wso ook aan bod.*
3. Hoe vaak komt wso aan de orde in je groep?
Twee keer per week met de woordpakketwoorden, ongeveer 15-30 minuten en tussendoor, dat is wisselend.
4. Zijn er schoolafspraken gemaakt over wso?
Nee.
5. Wat vind je van het onderdeel wso in de huidige taalmethode?
Veel woorden worden aangeboden: kijkwoorden, uitlegwoorden en leeswoorden.
6. Wat vind je van de toetsing van wso in de huidige taalmethode?
Letterlijke toetsing van wat er is aangeleerd, er wordt niet meer gevraagd.
7. Wat heb je zelf nodig om het wso optimaal te kunnen geven?
Leuke tips zijn altijd welkom, ook extra opdrachten.
8. Zijn er dingen die je lastig vindt bij het geven van wso?
Tot nu toe niet.
9. Hoe zou jouw perfecte les wso eruit zien?
Dat iedereen heeft begrepen wat het woord betekent, op meer manieren aanbieden, dat leerlingen woorden ook kunnen toepassen.
10. Waar sta jij nu op een schaal van 1 - 10 wat het geven van wso betreft?
Leerkracht vindt zichzelf nu op een 6 staan.
11. Waar staat volgens jou de school op een schaal van 1 – 10 wat wso betreft?
Volgens de leerkracht staat de school ook op een 6.
12. Als je een jaar zou kunnen werken aan verbetering, waar zou je dan daarna staan op een schaal van 1 – 10?
Leerkracht geeft aan van een 6 naar een 8 te kunnen komen.
13. Wat zou voor jou een eerste stap zijn op weg naar verbetering van wso?
Meer kennis, wat kan je er allemaal mee, meer ideeën.
14. Ken je de term viertakt m.b.t. wso?
Nee.
15. Kun je bij jou in het lokaal zien dat je met wso bezig bent?
De woorden van de woordpakketten hangen in de klas.
16. Heb je zelf nog een opmerking n.a.v. wso of n.a.v. de vragenlijst?
Leerkracht geeft aan het leuk te vinden om meer over wso te weten te komen.

VRAGENLIJST WOORDENSCHATONDERWIJS

d. INTERVIEW Intern Begeleider

1. Wat vind jij van het woordenschatonderwijs (hierna genoemd wso) op onze school
Onvoldoende, het onderdeel wso komt in de taalmethode voor, maar wordt daarnaast te weinig gegeven, niet structureel genoeg, er zijn winstpunten te behalen, ook gezien het belang ervan voor begrijpend lezen
2. Zijn er schoolafspraken gemaakt over wso?
Nee, er zijn geen afspraken over gemaakt.
3. Wat vind je van het onderdeel wso in de huidige taalmethode?
Er zijn steeds 4 lessen waarin wso aan de orde komt, met plaatjes, woorden en zinnen, maar er is geen zicht op wat de leerkrachten er mee doen in de klas, hoe structureel geven ze er les in?
4. Wat vind je van de toetsing van wso in de huidige taalmethode?
Woorden die behandeld zijn worden getoetst.
5. Waar staat volgens jou de school op een schaal van 1 – 10 wat wso betreft?
Volgens de IB-er staat de school op dit moment op een 4, onvoldoende.
6. Als je als school/team een jaar zou kunnen werken aan verbetering, waar zou de school/het team dan daarna staan op een schaal van 1 – 10?
Na een jaar structureel werken aan wso zou de school/het team volgens de IB-er op een 7 moeten kunnen uitkomen, in ieder geval een voldoende. Dan zou er naast de methode ook aan wso gedaan worden, in de groepen 1 en 2 zou dan meer ervaring zijn met de methodiek Onderbouwd.
7. Wat zou voor jou een eerste stap zijn op weg naar verbetering van wso?
Collega's bewust maken van het belang van wso, bewust zijn van hoe leerlingen woordenschat opbouwen en de gevolgen van goed wso.
8. Ken je de term viertakt m.b.t. wso?
IB-er kent in eerste instantie het woord niet, maar herkent de stappen wel als ik ze noem.
9. Wordt er gedacht om de toets Cito Woordenschat af te gaan nemen op school?
Dat zouden we in overweging kunnen nemen, ervaringen van andere scholen met deze toets meenemen in die overweging. Ook is daarbij de vraag of het een meerwaarde is, hoe ga je er dan mee om, welke woorden zijn van belang, (hoe) bereid je je voor op zo'n toetsing, wat doe je met de resultaten?
10. Heb je zelf nog een opmerking n.a.v. wso of n.a.v. de vragenlijst?
-

Naam: J. d R

Observator: E. B

Datum: 10-04-2012

Les: Taalverhaal: Blok 2, week 6, les 1

-- helemaal niet

- bijna niet

- + soms

+ regelmatig

++ meestal wel/veel

Nr.	Vraag	Score				
		--	-	- +	+	++
	Met betrekking tot woorden:					
1.	Woordselectie uit methode					x
2.	Woordselectie door de leerkracht	x				
3.	Clustering van woorden		x			
4.	Semantische samenhang tussen woorden		x			
5.	Registratie van de woorden tijdens les				x	
	Ruimte voor opmerkingen: Leerkracht volgt grotendeels de les zoals beschreven in de handleiding.					
	Met betrekking tot de fasen van de Viertakt:					
6.	Fase voorbereiden gezien				x	
7.	Fase semantiseren gezien					x
8.	Fase consolideren gezien			x		
9.	Fase controleren gezien	x				
	Ruimte voor opmerkingen: In les 1 van het blok ligt de nadruk op het voorbereiden en semantiseren, consolideren en controleren komen in latere lessen meer aan bod.					
	Met betrekking tot activiteiten: (vier uitjes)					
10.	Uitbeelden komt aan bod			x		

11.	Uitleggen komt aan bod					x
12.	Uitbreiden komt aan bod			x		
13.	Uitproberen komt aan bod		x			
14.	Afwisseling mondeling - schriftelijk			x		
15.	Afwisseling interactief - individueel				x	
16.	Differentiatiemogelijkheden			x		
	Ruimte voor opmerkingen: Rol leerkracht bij vier uitjes is nog groot, uitproberen in deze les bijna niet aan de orde, afwisseling in activiteiten redelijk					
17.	Functioneel materiaalgebruik			x		
18.	Woorden blijven zichtbaar in de klas		x			
19.	Betrokkenheid kinderen zichtbaar				x	
	Ruimte voor opmerkingen					
	Totale indruk van de les: Verschillende belangrijke fasen en activiteiten komen zeker aan bod, vooral volgens methode, maar inbreng leerkracht bij woordselectie en inbreng leerlingen bij vier uitjes kan verbeterd worden. Meer bewustwording van viertakt, eigen inbreng leerkracht, differentiatie en mogelijkheden tot uitbreiding van activiteiten met de besproken woorden is een stap in de goede richting.					